

Forsvinner hunkjønn i norsk?

Kommentarer til *NLT* 1/2022

Eric Papazian

Institutt for lingvistiske og nordiske studium ved Universitetet i Oslo.

Med utgangspunkt i dette temanummeret av *NLT* drøfter artikkelen leksikalsk kjønn, særlig hunkjønn, i norsk og særlig bokmål. Innledningsvis drøftes hovedkriteriet for kjønn, kongruens i adjektiv og determinativ, inkl. «semantisk kongruens» og manglende kongruens. Deretter drøftes forholdet mellom kjønn, kongruens og bøyning, med særlig vekt på den bestemte artikkelen i entall, som mange mener viser *bøyningsklasse* og ikke kjønn. Her blir også etterstilte possessiver tatt opp, siden de samsvarer med artikkelforma (jf. *lu-a mi/lu-en min* i bokmål) og enkelte hevder at heller ikke de viser kjønn. Konklusjonen er at både artikkelen og possessivet viser kjønn. Til slutt diskuteres hunkjønnets status i bokmålet, som påvirker mange bymål, bl.a. med overgang til felleskjønn i den ubestemte artikkelen (*ei > en*), som enkelte tolker som overgang til felleskjønn *generelt*. Også riksmål, *talt* bokmål og talemålet i Oslo trekkes inn. Konklusjonen er at bokmålet ikke har felleskjønn som f.eks. bergensk, men et redusert hunkjønn.

Nøkkelord: genus, sexus, kongruens, felleskjønn, bokmål, riksmål, standard østnorsk.

De seinere åra har det blitt skrevet mye om leksikalsk kjønn (genus) i norsk, og *NLT* 1/2022 handler bare om dette. De fleste artiklene er empiriske undersøkelser av tildeling og læring av kjønn eller overgangen fra hunkjønn til felleskjønn især i den ubestemte artikkelen. Her er det mye interessant å lære, men enkelte *tolkinger* av funna kan diskuteres. Bl.a. er det nærmest opplest og vedtatt i nyere litteratur om kjønn at den bestemte artikkelen i norsk ikke viser

kjønn, men bøyingsklasse, og flere av forfatterne regner med at bokmål og mange bydialekter derfor ikke lenger har hunkjønn, men *felleskjønn* i stedet. Her vil jeg argumentere for at den bestemte artikkelen viser kjønn minst like sikkert som egne, kongruerende ord, og at bokmål og bydialektene ikke har felleskjønn, men et redusert hunkjønn.

Innledningsvis drøfter jeg hovedkriteriet for kjønn, kongruensbøyning (pkt. 1), deretter om også substantivets egen bøyning, især endelsen i bestemt entall – den bestemte artikkelen – kan regnes som kjønnsmarkør (pkt. 2), og til slutt genussystemet i bokmål (pkt. 3). Jeg syns at det i *NLT* 1/2022 skorter på historiske, sociolingvistiske og stilistiske forklaringer på vekslinga mellom, og overgangen fra, hunkjønns-former til felleskjønns-former i enkelte bymål, særlig i tallordet og den ubestemte artikkelen *ei/en*, som flere tar opp. At nettopp konkurransen mellom hunkjønns- og felleskjønns-former i bokmål har vært et sentralt punkt i norsk språkpolitikk og språkhistorie i over hundre år, dét bærer dette temanummeret lite preg av. Først og fremst er det ingen av forfatterne som drøfter hvilken rolle *bokmålet* spiller i overgangen fra hunkjønns- til felleskjønns-former i bymåla. Om bokmålet nevnes i det hele, er det som regel bare som *skriftspråk*. Riksmål, dvs. Riksmålsforbundets norm, nevnes overhodet ikke, enda også dét er relevant i samband med motsetninga mellom hunkjønn og felleskjønn.

1 Kjønn og kongruensbøyning

1.1 Leksikalsk kjønn (*genus*)

Genus blir ofte oversatt med *grammatisk kjønn*, men *leksikalsk kjønn* er mer treffende, siden det er snakk om en iboende egenskap ved visse *ord/leksemer* (SAG 2, s. 59), primært *substantiv* (og ev. noen pronomen). Dette i motsetning til *biologisk kjønn* (*sexus*), som er en egenskap ved *referenten* for et substantiv (eller pronomen), og til *kjønnsbøyning* i adjektiv og determinativ: Substantiv *har* et kjønn mens adjektiv og determinativ *får* et kjønn ved *kongruensbøyning* når de forbindes syntaktisk med et substantiv, i samsvar med substantivets kjønn (de kongruerer også i tall og bestemthet). Dvs. at de har ulike allomorfer for substantiv av ulike kjønn, f.eks. *liten/lita/lite* eller *min/mi/mitt*. I adjektiv og determinativ er kjønn m.a.o. en *bøyingskategori*, og substantivet «kontrollerer» eller styrer bøyninga av disse ordene.

De fleste forfatterne i *NLT* 1/2022 tar derfor utgangspunkt i Hocketts (1958, s. 231) definisjon av kjønn som «...classes of nouns reflected in the behavior

of associated words». Også Corbett (1991, s. 4) sier at «the determining criterion of gender is agreement». Det er *kongruensbøyninga* som skiller kjønn fra *bøyningsklasser*, som «stammeklassene» i norsk, f.eks. sterke og svake substantiv i norrønt og mange dialekter, som «krysser» inndelinga i kjønn. Sterke og svake substantiv får samme kongruens trass i ulik bøyning. Det er altså kjønn og ikke stammeklassen som styrer kongruensbøyninga. Kjønn er derfor primært *kongruensklasser* av substantiv (se Corbett 1991, s. 147 f), og har *syntaktiske følger* som bøyningssklassene ikke har (Enger 2022, s. 61). Derfor kan kjønn sies å være en mer grunnleggende inndeling av substantiv enn bøyningssklassene.

Ifølge Dahl (2000, s. 110) er kjønn til et substantiv «...decided once and for all, rather than on each occasion when the noun is used», og i så fall kan et substantiv bare ha *ett* kjønn. Men kjønn kan *varierte* hos ulike *personer* eller i ulike *varieteter*, og derfor kan et substantiv ha *alternative* kjønn i samme varietet, f.eks. *kasse* (m eller f) i bokmål. I det normerte bokmålet kan alle tradisjonelle *hunkjønns-ord* ha alternative kjønn, nemlig hunkjønn eller felleskjønn. To kjønn eller blanda/hybrid kjønn i samme substantiv må vi likevel regne med når et substantiv har ulikt kjønn i ulike *bøyningsformer*, som Enger og Corbett (2012) gir mange eksempler på. Et eksempel fra norsk er den vanlige kombinasjonen *en/min bok* – *bok-a* i bokmål, der kongruens (felleskjønn) og bøyning (hunkjønn) peker hver sin vei. Om man godtar at også *-a* i *bok-a* viser kjønn (se neste punkt), må konklusjonen være at *bok* og andre tradisjonelle hunkjønns-ord i bokmål kan være *felleskjønn i ubestemt form* og *hunkjønn i bestemt form* (ev. andre kombinasjoner av hunkjønns- og felleskjønns-former).

Kanskje vi må avgrense kjønn til *fellesnavn*, for det er tvilsomt om egnavn har noe kjønn, iallfall de som ikke består av fellesnavn, som *Dalen* eller *Storgata*. Hvilket kjønn har *Ola*, *Hamsun* eller *Norge*? Egnavn står vanligvis ikke i ordbøker, med kjønn angitt. SAG (2, s. 117) mener de har et kjønn, men når de brukes med underledd som vanligvis kongruerer, bestemmes bøyninga som regel av *referenten*: *Personnavn* får felleskjønn og *stedsnavn* intetkjønn, jf. *en ung/den unge Hamsun* – *et nytt/det nye Norge*. Trosterud (2001, s. 45–46) har 7 regler for «kjønn» i fornavn i norsk, f.eks. at sammensatte navn på *-hild* (*Ragnhild*), *-frid* (*Solfrid*) og *-bjørg* (*Ingebjørg*) er hunkjønn mens navn på *-mund* (*Gudmund*), *-stein* (*Gunnstein*) og *-bjørn* (*Torbjørn*) er hankjønn. Men det er snarere *referentens* kjønn – at navna er henh. *kvinnenavn* og *mannsnavn* – og ikke navnets som styrer kongruensen i både pronomen og adjektiv eller determinativ, f.eks. når det heter *mi eiga Ragnhild* i nynorsk og radikalt bokmål.

I Næs (1972, s. 204) heter det at kjønn «... tjener ikke noe nødvendig formål, eller noe formål i det hele tatt». Også Ragnhildstveit (2017, s. 46–48) mener at kjønn ikke har noen kommunikativ funksjon, bortsett fra at det kan skille mellom homonymer, f.eks. *en/et fyr*. Ifølge Dahl (2000, s. 113) er den primære funksjonen til kjønn “...to make it easier to keep track of links between constituents”, men det er vel snarere *kongruensbøyninga* som har denne funksjonen, ikke bare i kjønn, men også i tall og bestemthet. Så det spørs om en ikke må gi Næs rett: Kjønn er en arv fra en mørk fortid og en unødvendig komplikasjon som vi må slite med i bl.a. nordisk og tysk, med heller kompliserte regler for kongruensbøyning i kjønn i tillegg til tall og bestemthet (og kasus i tysk). Ifølge Bull (2012, s. 36) er kjønn i norsk «...eit fenomen samisktalende ofte opplever som vanskeleg», og det gjelder vel for alle med et morsmål uten leksikalsk kjønn.

1.2 Assosierte ord – hva er det?

Vil det si ord som er *syntaktisk* forbundet med substantivet, enten direkte, dvs. *attributivt*, som underledd («NP-internt»), eller gjennom et verbal, dvs. *predikativt*, som eget setningsledd («NP-eksternt»)? I så fall snakker vi om attributive og predikative *adjektiver og determinativer*, som normalt kongruerer i begge funksjonene, bl.a. i kjønn (pluss tall og ved adjektiver bestemthet), f.eks. *en fin bil, denne bilen min* eller *Bilen er fin/min*. Attributivt forekommer både ubestemte og bestemte former av adjektiv (*en fin bil/den fine bilen*), predikativt bare ubestemte former (*Bilen er fin*). Men i norsk standardspråk er det bare *ubestemt entall* som kongruerer i kjønn – flertall og bestemt form, f.eks. *fine* eller *mine*, er den samme for alle kjønn.¹

Men ifølge Corbett (1991, s. 5) regner de fleste med at også *pronomen i 3. person entall* viser substantivets leksikalske kjønn. Aasen (1965, s. 117) nevner slike pronomen som fremste genusmarkør i landsmålet, og også Beito (1986, s. 155) regner pronomen som «genusmerke» i nynorsk. Er pronomen assosierte ord? I tilfellet er de normalt bare *semantisk* og ikke *grammatisk* forbundet med substantivet, for pronomenet står som regel i *en annen setning* enn substantivet og trenger ikke være syntaktisk forbundet med substantivet i det hele. Dessuten kan de komme på lang avstand fra substantivet de erstatter, og man husker ikke alltid hvilket *substantiv* man har brukt for referenten. Men man veit alltid hvem/hva man snakker om, dvs. hvem/hva *referenten* er. Derfor er pronomen

1. Enkelte dialekter har bevart bøyning i kjønn (to former) også i bestemt form: *fin-e (m) – fin-a (f/n)*, til dels også i ubestemt flertall: *fin-e (m/n) – fin-a (f)* (Skre 1957, s. 111, Sandvik 1991, s. 21, Aasen 1965, s. 158, Vagstein 2009, s. 42–43).

ofte styrt av *semantiske* egenskaper ved referenten. Ifølge Enger (2022, s. 72) er et semantisk basert pronomensystem enklere å bruke enn et leksikalsk basert.

Nå er *alle* pronomener styrt av semantiske faktorer, nemlig *tall* og *person* (1./2./3.). Men i 3. person entall er det *flere* pronomener, i norsk 3 (i nynorsk) eller 4 (i bokmål), og det kan i tillegg komme noen semantiske faktorer som er aktuelle ved substantivfraser, nemlig *person* (= menneske) og *biologisk kjønn*. Og dessuten kan 3. person entalls-pronomen være styrt av *genuset* til det substantivet de erstatter, især i tradisjonell nynorsk. I norsk styres 3. person entalls-pronomen altså dels av *sexus*, nemlig ved personer – også i nynorsk (Heggstad 1931, s. 111, Beito 1954, s. 11, Venås 1990, s. 70) – og dels av *genus*, også i bokmål, jf. *bilen, den – vinduet, det*, og vi får et svært komplisert system (NRG s. 317). I tilfeller som bokmål *oksen/kua, den* er pronomenet styrt av *både* referenttype (ikke-person) og *genus* (hankjønn/hunkjønn). Pronomenet kan være styrt av *sexus* også *attributivt*, nemlig som bestemmer til *egennavn* i mange dialekter: *han Ola, ho Kari*, eller til fellesnavn mer allment: *han/hun studenten*. Semantisk styrt pronomenerbruk kalles gjerne *semantisk* eller *referensiell* kongruens, i motsetning til vanlig, *leksikalsk* kongruens. Om pronomenerbruk skal kalles kongruens, er det iallfall ikke *kongruensbøyning*, men *valg av pronomener*, for vi regner vanligvis pronomener som ulike *ord*, som kan ha egen bøyning (f.eks. *hun/henne*), og ikke bøyingsformer.² Pronomenet er altså heller upålitelige *genusmarkører*, og står derfor lavest i «kongruens-hierarkiet» til Corbett (1991, s. 226).

Likevel regner Corbett (1991, s. 12) 3. person entalls-pronomen i engelsk som «a gender system based on semantic criteria», noe som innebærer at ord som *doctor* har et «dobbelkjønn», siden de kan erstattes med både *he* og *she* (Corbett 1991, s. 181). Hockett (1958, s. 232–233) regner med 7 kjønn i engelsk, avhengig av hvilke kombinasjoner av *he*, *she* og *it* som kan brukes om referenten. Og Vagstein (2009, s. 103–104) regner med 5 kjønn i bokmål pga. forskjellen *en gutt, han – en hatt, den* og *ei jente, hun – ei bok, den* (likeså Enger 2001, s. 164). Dvs. at både hankjønn og hunkjønn har to «undergenus» basert på «animatet» (Vagstein 2009, s. 106). Men *animat*, eller rettere *person* (jf. *oksen/kua, den*), er en *semantisk* faktor i substantiv i alle språk og er uavhengig av *genus*. Engelsk blir da også vanligvis framstilt som et språk *uten* *genus* (f.eks. i Beito 1970, s. 155). Heller ikke i tysk og norsk (som *har* *genus*)

2. *Den, det, de* kunne regnes som bøyingsformer, om vi regner dem som identiske med determinativet. Men iallfall flertallsforma må regnes som et eget ord, siden det også har forma *dem* (NRG s. 316).

er pronomenbruken alltid styrt av genus: *Mädchen* er et intetkjønns-ord, men erstattes som regel av hunkjønns-pronomenet *sie*, som styres av biologisk kjønn liksom *hun/ho* om personer i norsk.

Corbett (1991, s. 183) kaller *Mädchen* et eksempel på «hybrid nouns», likeså Enger og Corbett (2012, s. 296) om *mamma* i Oslo, som har kongruens som et hankjønns-ord, men må omtales med *hun*. De sistnevnte understreker at kjønn til dette ordet *varierer* og at det ikke er «simply a masculine noun». En annen og etter mitt syn bedre konklusjon ville være å regne ord som *Mädchen*, *mamma* eller *lege* som entydige n- og m-ord på grunnlag av kongruensen i adjektiv og determinativ, og si at ved ord for personer styres pronomen i både tysk og norsk av *biologisk* og ikke leksikalsk kjønn. Dersom genus er en *leksikalsk* egenskap ved *substantiv*, viser semantisk kongruens ikke genus, men egenskaper ved *referenten* – person og sexus – og vi bør ikke regne med «semantisk genus» på grunnlag av pronomen, som man ofte gjør i svensk grammatikk (f.eks. Teleman 1987, se også Vagstein 2009, s. 67, 71).

Pronomen bør derfor ikke være en *avgjørende* (eller eneste) genus-markør – ellers får vi tvilsomme resultater som at engelsk har genus og bokmål 5 genus. Genus bør baseres på *leksikalsk* kongruens i adjektiv og determinativ, og pronomen kan ev. være et *tilleggs-kriterium* på linje med bøyning når de er styrt av substantivet og ikke av referenten, som normalt i nynorsk. I bokmål spiller pronomen en beskjeden rolle som genusmarkør. Siden det her skal dreie seg mest om bokmål, ser jeg bort fra pronomen og fokuserer på adjektiv og determinativ.

1.3 Semantisk og manglende kongruensbøyning

Også ved adjektiv og determinativ kan bøyninga være styrt av referenten, især sexus ved personer. Det forekommer særlig *predikativt*. Enger (2020, s. 10) gir et eksempel fra Hamsun, nemlig *Var fruentimmeret gal?* Et velkjent eksempel er adjektiv som predikativ til subjekter som består av et substantiv i ubestemt flertall eller entall uten artikkel med stoff-betydning, som står i *intetkjønn (entall)* uansett subjektets kjønn og tall: *Mat/Sild/Poteter er godt*. Også tellelige substantiv med ubestemt artikkel kan ta predikativ i intetkjønn uansett substantivets kjønn: *En dram nå hadde vært fint*. Her beskriver ikke predikativet subjekt-referenten (drammen), men snarere en *situasjon* der referenten har hovedrollen, jf. at et *adverbial* (f.eks. *nå*) er mulig. Jf. også den alternative beskrivelsen *Det hadde vært fint med en dram nå*. Slik «semantisk kongruens» sier ingenting om genuset til det aktuelle substantivet. *Mat* blir ikke et intetkjønns-ord sjøl om det heter *Mat*, *det er godt*, like lite som *poteter* blir entall

fordi det heter *Poteter*; **det er godt**.

Men *attributivt* må det hete *et galt fruentimmer*, *god mat* og *gode poteter*, med leksikalsk kongruens. Også i svensk er «...NP-internal agreement [...] governed by lexical gender, while NP-external agreement can be governed by referential gender» (Andersson 2000, s. 551–552). Det er altså ulike krav til leksikalsk kongruens i ulike funksjoner, og strengere krav *attributivt* enn *predikativt*. Derfor står *attributiv* funksjon høyest i kongruenshierarkiet til Corbett, og derfor bør vi legge særlig vekt på *attributiv* kongruens som genusmarkør. Men Beito (1986, s. 158) påpeker at ved (meta)referanse til *språkenheter* er kongruensbøyninga semantisk styrt også *attributivt*: *Lyder og bokstaver får hankjønn: en sterk skarre-/r/, en stor «a»*, mens *ord* får *intetkjønn: et lite «men», et bestemt «nei»* (likeså GDS s. 511), jf. Trosteruds regler 20 og 21 (2001, s. 40). Her er jo ikke overleddet et substantiv og har ikke noe leksikalsk kjønn, så man har bare referenten å holde seg til når man skal velge bøyningsform. Og da må det være «basis-fellesnavnet» (Enger 2020, s. 11 f), dvs. «basic level»-betegnelsen på den *kategorien* referenten hører til, som legges til grunn – at *lyd* og *bokstav* er hankjønns-ord mens *ord* er et *intetkjønns*-ord.

Dessuten kan adjektiv stå *predikativt* til syntaktiske enheter som ikke er substantiv og ikke har noe kjønn, nemlig *infinitivfraser* og *bisetninger*. Da står adjektivet i *intetkjønn*: *Å røyke/At du røyker, er dumt*. Her kan vi ikke snakke om kongruens i det hele. *Intetkjønn* uten kongruens har vi også når adjektiv står *adverbialt* i *intetkjønn* (*smile pent*), siden verb ikke har noe kjønn. Endelig kan adjektiv og determinativ også brukes *nominalt*, uten et styrende substantiv som overledd, og uten at et slikt substantiv er utelatt og underforstått. Da blir *felleskjønn* (og flertall) brukt om *personer* og *intetkjønn* om *andre slags gjensstander* (bl.a. farger), jf. *en ond/de(n) onde – ondt/det onde*. Jf. også forskjellen mellom pronomena *hvem* og *hva* eller determinativformene i *Så du noen/noe? Her er det ingen/intet (ingenting)*. *Intetkjønns*-forma har en svært vid betydning og omfatter *alt* som har den aktuelle egenskapen: *Ondt, det onde* er alt som er ondt og *alt* er alle ting mens (*de*) *onde* og *alle* er onde eller alle *personer* om ikke noe anna er underforstått fra konteksten.

Når det ikke er noe å kongruere med, er det altså *intetkjønn* som blir brukt. Flere av forfatterne i *NLT* 1/2022 regner hankjønn som «standardkjønn» («default») i norsk, men dét sier ikke mer enn at hankjønn er det *største/vanligste* kjønn. Det er bedre grunn til å regne *intetkjønn* som et standardkjønn, dét som brukes når kongruens ikke er mulig. Lohndal og Westergaard (2021, s.

111) kaller intetkjønn i norsk «the default agreement gender». Dét er det et godt grunnlag for.

1.4 Hunkjønn og felleskjønn

I nordisk kan vi skille mellom tre systemer mht. kjønn. Det gamle er det velkjente systemet med hankjønn, hunkjønn og intetkjønn, som vi har i nynorsk og de fleste dialektene. Men svensk og dansk riksspråk har fått *felleskjønn*, dvs. sammenfall av hankjønn og hunkjønn, og det fins også i én norsk dialekt, nemlig bergensk. Det samme har skjedd i nederlandsk. Her får vi altså bare to kjønn, felleskjønn og intetkjønn. Felleskjønnet er identisk med *hankjønnet* i varianter med tre kjønn, dvs. at han- og hunkjønn faller sammen ved at de tidligere hunkjønns-formene erstattes av hankjønns-formene. Også romanske språk har to kjønn, men der har intetkjønnet falt bort, så de har hankjønn og hunkjønn. Og engelsk og afrikaans har bare ett kjønn, dvs. ikke kjønn i det hele. Dét er vel en del av grunnen til at dette regnes som enkle språk å lære.³

Og så har vi systemet i *bokmål*, som er ei nøtt for grammatikere. Der kan tradisjonelle hunkjønns-ord være enten *hunkjønn*, med egne kongruens- og bøyingsformer: *ei lita/mi eiga bok – bok-a mi*, eller *felleskjønn*, med samme kongruens og bøyning som hankjønns-ord: *en liten/min egen bok, bok-en min*. Vi kan m.a.o. ha *både* tre og to kjønn, som ikke holdes atskilt i språkbruken. Braunmüller (2000, s. 26) kaller dette systemet «a very complicated hybrid system», og Trudgill (2013, s. 81, merknad 6) beskriver det som «one bizarre variety» med to og et halvt kjønn (likeså Johansen 2003, s. 150) – ganske treffende beskrivelser, skal jeg prøve å vise.

Men hunkjønns-former av adjektiv og determinativ har en heller liten plass i moderne norsk. Hankjønn og hunkjønn faller nemlig *normalt sammen* i felleskjønn i ub. ent. av både adjektiv (*fin – fint*) og determinativ (*den – det, denne – dette*, bokmål *hvilken – hvilket, noen – noe*), med noen få «overdifferensierte» unntak med en egen hunkjønns-form: i begge mål adjektivet *liten/lita*⁴ og

-
3. Ifølge Braunmüller (2000, s. 28–30) mangler også vestjyske dialekter leksikalsk kjønn, sjøl om de skiller mellom tellelige og utelkelige substantiver i determinativ og pronomen: *den hus – det mælk*. Demonstrativformene er altså fordelt på et *semantisk* grunnlag istedenfor et leksikalsk, som i vanlig dansk *det hus – den mælk*.
 4. En del dialekter skiller mellom han- og hunkjønn i ubestemt entall i *alle* adjektiv på *-en*, f.eks. *open – opi/opa*, som også nynorsk gjorde før (se Vagstein 2009, s. 44–45). *Lita* er altså en rest av dette systemet, bevart pga. høy frekvens. *Liten* er uregelrett også i andre former, jf. de bestemte formene *lille, little* eller *vesle* og flertall *små*. Noen få dialekter, bl.a. i Hardanger og på Voss, skiller mellom han- og hunkjønn også i andre adjektiv, f.eks. */rikù – rik/* (Skjekkeland 2005, s. 116).

determinativene *en/ei* (tallord og ubestemt artikkel), demonstrativene *hin/hi* og *annen/anna*, possessivene *min/mi*, *din/di* og *sin/si*, forsterkeren *eigen/eiga* og kvantoren *ingen/inga*, nynorsk også *nokon/noka* og *einkvan/eikor*. I norsk skriftspråk er det altså bare disse få, men frekvente, ordene som har hunkjønnsformer i adjektiv og determinativ.

2 Kjønn, bøyning og kongruens

2.1 Kjønn og bøyning

Flere av forfatterne i *NLT* 1/2022 drøfter om suffikset for bestemt entall i norsk markerer kjønn, og de fleste svarer nei eller i beste fall tja, og viser til Hockett. Men Hocketts definisjon er ikke hellig og kan modifiseres om det skulle være grunn til det. Og i nordisk er det en klar sammenheng mellom kjønn og bøyning, og ikke bare i bestemt entall. Tradisjonelt har norske grammatikere inkludert bestemt entall i genusmarkørene. NRG (s. 150) sier at «De viktigste kjennetegnene på substantivets genus er artiklene», og Beito (1986, s. 160) at «Dei formelle skilmerke mellom ulike genus er oftare bøyingsformer enn stommformer, og særleg viktig er her artikkelbøyinga», dvs. bestemt entall. Den kommer jeg tilbake til.

I svensk er det ifølge Andersson (2000, s. 555) «...a strong correlation between declension and lexical gender». Teleman (1987, s. 108) regner bestemt entall som et av kriteriene for leksikalsk kjønn, og SAG (2, s. 59) sier at «Genus hänger nära samman med valet av pluralsuffix». I norrønt er det flust av eksempler på at substantiv av ulikt kjønn bøyes ulikt, f.eks. svake substantiv: *han-i/han-a/han-ar* – *vis-a/vis-u/vis-ur* – *aug-a/aug-u*. Om moderne norsk sier både Sollid mfl. (2014, s. 188) og Opsahl (2021, s. 127) at kjønn er den viktigste faktoren for bøyninga av substantiv. I nynorsk har, som Lie (2022, s. 51) påpeker, alle regelrette substantiv ulik bøyning i alle former, avhengig av kjønn: *hest-en/-ar/-ane*, *skål-a/-er/-ene* og *hus-et/-0/-a*. Det er noen rester av stammebøyning, som *gjest-ar/er* i hankjønn og *elv-er/ar* i hunkjønn, men i både nynorsk og dialektene får vi en overgang fra stammebøyning til kjønnsbøyning ved at de vanligste flertallsendelsene i hvert kjønn gjennomføres: *-ar*, *-ane* i hankjønn (*gjest-er* > *gjest-ar*) og *-er*, *-ene* i hunkjønn (*elv-ar* > *elv-er*). Også i bokmål har de fleste enstava intetkjønns-ord beholdt flertalls-endelsene *-0* (obligatorisk) og *-a* (valgfritt). Sjøl om det fins et par han- og hunkjønnsord som har *-0* i ub. flt. (f.eks. *feil*, *ting*, *mil* og *ski*), er *-0* i ub. flt. fortsatt et godt kjennetegn på et intetkjønns-ord også i bokmål (med unntak som *stoff-er* og *salt-er*). Har

man lært at *hus* er et intetkjønns-ord, kan man med stor sannsynlighet tippe at det heter *hus* også i flertall. Og veit man at det heter *hus* i flertall, kan man med enda større sannsynlighet tippe at det er et intetkjønns-ord.

Kort sagt er nordisk grammatikk full av eksempler på sammenheng mellom kjønn og bøyning. Om vi skulle unnlate å påpeke dette fordi Hockett ikke nevner denne muligheten, underslår vi et viktig trekk ved nordisk grammatikk som språkkinnlærere kan ha nytte av å kjenne, og legger mer i Hocketts definisjon enn det er grunnlag for. At kongruensbøyning er det *avgjørende* (*determining*) kriteriet på genus og skiller genus fra bøyningsskasser, betyr ikke at det er det *eneste* kriteriet, og utelukker ikke at genus kan markeres av bøyning *i tillegg* til kongruens. Enger (2004 b, s. 55) sier at «by Corbett's definition, the suffixes in the definite singular do not mark genders». Men Corbett (1991, s. 125) sier sjøl at *-en/et* i svensk «also marks gender», og viser (1991, s. 50) til at suffikset bestemmer kjønn i avleda tyske substantiv med visse suffikser, f.eks. at de på *-ung* (*Hoffnung*) er hunkjønns-ord mens de på *-chen* (*Mädchen*) er intetkjønns-ord. Også i norsk har avledninger med visse suffikser et visst kjønn (NRG s. 153, Ragnhildstveit 2017, s. 57). F.eks. er ord på *-dom* (*barndom*, *rikdom*) hankjønn, mens de på *-eri* (*frieri*, *slaveri*) er intetkjønn. Avledningsendelsene *bestemmer* kjønn til substantivet mens bøyningssendelser som *-en/et/a* er *bestemt* av kjønn, men begge *viser* kjønn. Både *barn-dom* (avledning), *barndommen* (bøyning) og *barndommen min* (kongruens) viser med sikkerhet at *barndom* er et hankjønns-ord, og dét kan være nyttig å vite for den som skal lære norsk.

Dessuten regner mange med «synlig» (*overt*) kjønn, dvs. at kjønn er «visible on the noun itself», f.eks. italiensk *ragazz-o/ragazz-a* (gutt/jente) (Unterbeck 2000, s. XVIII, se også Corbett 1991, s. 62). Dette må gjelde også for norske bøyingsformer som *han-e – vis-a* i ub. ent. i mange dialekter og *han-en – vis-a* i b. ent. i de fleste. Bøyingsformene viser kjønn entydig, og bør regnes som genusmarkører. Jf. Enger (2004 b, s. 65): «...overt characteristics of the controller should not be ranked lower than patterns of inflection on the targets». Som flere har antydnet, kan man bare endre «associated words» til «associated morphemes» i Hocketts definisjon, som inkluderer affikser. Sjøl om kjønn *primært* er kongruensklasser av substantiv, kan de *i tillegg* framtre som bøyningsskasser. Og, som Beito påpeker i sitatet ovafor, «særleg viktig er her artikkelbøyning», dvs. bestemt artikkel i entall.

2.2 Den bestemte artikkelen

I moderne nordisk er samsvaret mellom kjønn og bøyning mest opplagt i suffikset for *bestemt entall* – «den bestemte artikkelen», som jo tidligere *var* et

eget, kongruerende ord, nemlig et demonstrativ. I norrønt ble den et suffiks, men beholdt kongruensbøyninga, i kjønn, tall og kasus. Vi fikk m.a.o. *et suffiks med kongruensbøyning* i bl.a. kjønn, noe ikke stemmer med Hockett. Og i moderne nordisk er kongruensen i kjønn bevart iallfall i entall.⁵ I norsk har artikkelen tre leksikalsk betinga allomorfer i entall, nemlig *-en*, *-a*, *-et* i skrift (i tale er det også fonologisk betinga varianter i hankjønn), styrt av substantivets kjønn.

Ifølge Rodina & Westergaard (2015, s. 148, merknad 2) blir den tradisjonelt framtilt som en genusmarkør fordi den er «derived diachronically from demonstratives», men dét hadde i tilfellet vært en dårlig begrunnelse i en *synchronisk* analyse. Grunnen er at kjønnets fortsatt er «...bestemmende for [...] den bestemte formen av selve substantivet» (NRG s. 150), slik at endelsen «...does [...] correlate 100 % with gender» (Enger & Corbett 2012, s. 292). Dermed er den bestemte artikkelen i nordisk fortsatt et sikkert kjennetegn på kjønnets til substantivet – like sikkert som tysk *der*, *die* og *das* foran substantivet. Ragnhildstveit (2017, s. 52) regner bestemt artikkel som genusmarkør, og viser til en genusdefinisjon som åpner for at genus også kan være markert på selve substantivet.

Lundquist mfl. (2022, s. 30–31) regner bestemt artikkel som et «morfologisk trekk» som kan brukes til å klassifisere substantiv mht. kjønn, på linje med bl.a. et fonologisk trekk som endelse på trykklett *-e*.⁶ Men de to tingene er ikke på linje: Substantiv som ender på trykklett *-e* i ub. ent., kan være hankjønn (*tanke*), hunkjønn (*gate*) eller intetkjønn (*eple*), men av former som *bil-en*, *ku-a* og *hus-et* kan vi med sikkerhet fastslå kjønnets til disse ordene. Folk som skal lære norsk, bør få vite at kjønnets alltid kommer fram i b. ent., men ikke alltid i kongruerende ord, jf. *en/min bil/ku* i bokmål eller *den bilen/kua* i all norsk. Ifølge Trosterud (2001, s. 29) kan b. ent. ikke brukes til å bestemme genus fordi det i mange dialekter fins *flere slags* hunkjønnsord med ulike suffikser i bestemt entall, men

-
5. NRG (s. 173, 178) regner med bestemt artikkel også i *flertall*, i bokmål *-ne/a*, som legges til ub. flertall og er iallfall delvis styrt av kjønn (*-a* bare i intetkjønn), altså *hest-e-ne*, *barn-0-a* osv. Men det passer ikke med bøyninger som *epl-er*, *epl-a*, der ub. flt.-endelsen blir *skifta ut* med et bestemt flertalls morfem. En enklere analyse av bestemte flertallsformer i norsk er å regne med *ett suffiks* som uttrykker både tall og bestemthet, altså *hest-ene*, *barn-a* i bokmål. Men i svensk kan man fortsatt analysere *häst-ar-na*, *flick-or-na*, *hus-0-en* o.l. med egne artikkel-allomorfer i flertall.
 6. Westergaard & Rodina (2016, s. 160) og Busterud mfl. (2019, s. 146) regner *-e* i svake substantiv som en *endelse* og dermed et morfologisk trekk, men *-e* kan også regnes som en del av *stamma* og dermed et fonologisk trekk. I så fall får vi en variabel stamme i slike substantiv: Uten *-e* foran vokaler (*dam-a*, *dam-er*) og med *-e* foran *0* (*dame*).

de skiller seg like fullt fra de andre kjønna: Har de f.eks. /-é/ (/dør-é/), /-a/ (/vis-a/) eller /-0/ (/viku/) i b. ent., er de *hunkjønns-ord* – henh. sterke og svake, overvekt- og jamvektord. Kjønnnet kan altså være markert av *flere* suffikser, som da markerer *både* kjønn og bøyingsklasse. Corbett (1991, s. 298) kaller kasusendelser og bestemt artikkel i islandsk, f.eks. i *hest-ur-inn* og *sól-0-in*, for «agreement markers», men disse suffiksene markerer *kjønn* og *bøyingsklasse* – henh. sterkt hankjønn og sterkt hunkjønn.

Særlig har det gått ut over hunkjønns-artikkelen *-a* i tradisjonelt bokmål, der hunkjønn har en svak stilling pga. det tradisjonelle felleskjønnet i skrift. Ifølge Lødrup (2011, s. 125) er *-a* i «vestkant-dialekten», dvs. talt bokmål/riksmål i Oslo, ikke en gang relatert til hunkjønn. Dét er en drøy påstand, for også der er det bare *tradisjonelle hunkjønns-ord* som kan ha denne endelsen i bestemt entall. Rett nok kan *-a* i b. ent. forekomme sporadisk også i hankjønns-ord, bl.a. i barnespråk, men dét kan forklares som *overgeneralisering* av hunkjønns-forma. Busterud mfl. (2020, s. 17) fant eksempler på *-a* i bl.a. *stol* blant barn og ungdommer i Trondheim, og Fretheim (1985, s. 101) nevner former som *bamsa* og *kjela* fra Oslo. Fretheim forklarer dem med den antatte fonologiske regelen at substantiv på trykklett *-e* oftest er hunkjønn, men dét forklarer ikke former som *stola*. Snarere er forklaringa at det tar tid å bli sikker på kjønnnet til et substantiv, og til usikkerheten bidrar sikkert den utstrakte *vekslinga* mellom *-a* og *-en* i hunkjønns-ord i bokmål. Når man hører folk si både *gat-a*, *dør-a* og *gat-en*, *dør-en*, tenker man lett at *alle* ord som kan få *-en* i bestemt entall, også kan få *-a*. Men så enkelt er det altså ikke.⁷

Hvorfor skulle *-a* i f.eks. *jenta*, *øya* eller *kua* markere hunkjønn i nynorsk og dialektene, men ikke i bokmål og riksmål? Forskjellen er at forekomsten av *-a* i bokmål og riksmål er heller *variabel*, som Lødrup påpeker: I noen tradisjonelle hunkjønns-ord er *-a* nærmest obligatorisk (f.eks. *jente*), i andre valgfri vsa. *-en* (f.eks. *dame*) og i noen forekommer den knapt (f.eks. *kvinne*). Fretheim (1985, s. 101) sier at *-a* er «importert gods» i et system med felleskjønn og derfor ikke en hunkjønns-form der. Endelsen er iallfall importert i *skriftspråket* (offisielt i 1917), men dét er irrelevant i en *synkronisk* analyse. Nå er den en naturlig del av både bokmål og riksmål, i både skrift og tale. Lødrup (2011, s. 123) mener at å regne bøyning som genusmarkør, undergraver skillet mellom morfologi og syntaks, men dét er ikke tilfellet: Et grammatisk fenomen kan

7. Også enkelte voksne overgeneraliserer hunkjønns-forma, bl.a. av ideologiske grunner. AKP hadde en periode da de skulle snakke og skrive «folkemål», og la derfor til en *-a* på det meste. Former som *kampa* og *streika* var ofte å se på plakatene på Blindern. Dét tyder på at skribentene ikke kjente folkemålet særlig godt.

godt manifesteres *både* morfologisk og syntaktisk. F.eks. kan nominalers syntaktiske funksjon markeres både morfologisk med *kasus-endelser* og syntaktisk med *leddstilling*, og kjønn kan markeres både morfologisk med bøyning og syntaktisk med kongruens.

Lundquist mfl. (2022, s. 51) kommer da også til at resultatene deres «... antyder at språkinnlæreren ser både den ubestemte artikkelen *ei* og bestemt-hetsuffikset *-a* som markører for feminint genus». Ja, dersom ord av ulikt kjønn bøyes ulikt, *er* bøyninga et kjennetegn på kjønn, og å lære norsk vil si bl.a. å innse dette, i det minste intuitivt. At språkbrukerne har oppfattet sammenhengen mellom genusmarkørene *-en* og *-a* og biologisk kjønn i animater (*gutt-en/jent-a*, *han-en/høn-a* osv.), ser vi av substantiverte adjektiver – eller kanskje heller: substantiver som er «konvertert» (uten affiks) av adjektiver og bare brukes i bestemt entall – som *gaml-en* (østlandsk: /gammæn/) og *gaml-a*, *tjukk-en* og *tjukk-a*, som brukes (nedsettende eller spøkefullt) om og især til personer av henh. hankjønn og hunkjønn. Skal man bli norsklærer, kreves det også *bevisst* kunnskap om sammenhengen mellom kjønn og bøyning. Dét får man ikke i dette nummeret av *NLT*.

En kan tilmed si at b. ent.-suffikset er *det sikreste* genus-kriteriet, jf. at Berulfsen (1967, s. 23) omtaler kjønna som «*en/-a/-et-genus*». *Alle* substantiv har nemlig en bestemt form, mens tallordet/ubestemt artikkel ikke brukes ved stoffsubstantiv. Og de fleste kongruensbøye ord skiller ikke mellom hankjønn og hunkjønn, men dét gjør den bestemte artikkelen. I bokmål skiller tilmed ord som *har* egne hunkjønns-former, ikke alltid mellom han- og hunkjønn, men kan ha felleskjønns-formene i stedet, altså f.eks. *jent-a*, men *en/min jente*. I bokmål er b. ent. derfor den klart sikreste genusmarkøren. Enger (2022, s. 75) viser til undersøkelser som tyder på at andrespråks-innlærere støtter seg mest til suffikset når de skal lære seg genus, og dét har de god grunn til.

Bl.a. derfor læres b. ent. lenge før de andre genusmarkørene (Lohndal & Westergaard 2021, s. 96). Ifølge Westergaard & Rodina (2016, s. 160–161) læres den bestemte artikkelen i to-års-alderen, mens ubestemt artikkel læres først i 6–7-års-alderen. Bl.a. nevner de (2016, s. 165) eksemplene *badekar-et min* og *en fly – fly-et* fra toåringar fra Oslo og Tromsø, som viser at «genuskongruens kan være mer problematisk enn deklinasjonssuffikset». Opsahl (2021, s. 127) sier at barn “...acquire noun inflection systems earlier and more easily than the abstract rules of gender agreement”, og Enger (2022, s. 76) at kongruens krever «eit meir subtilt resonnement». Kongruens er opplagt langt mer komplisert enn bøyning-ender, som alltid forekommer *sammen med* substantivet, mens kongruerende ord kan stå langt fra substantivet de kongruerer

med, f.eks. i setninga *Den gamle, bulkete og rustne bilen som står til høyre for den grønne Volvoen, er min.*

Og adjektiver og determinativer kongruerer ikke bare i kjønn, men også i tall og (ved adjektiver) *bestemthet*. Særlig forskjellen mellom ubestemte og bestemte substantivfraser – *et pen-t hus/det pen-e hus-et* – må en tro at skaper problemer for både innfødte barn og voksne med andre morsmål. Som Anderssen & Busterud (2022, s. 102, 120 f) påpeker, er bestemte substantivfraser verst, for der må som regel også substantivet stå i bestemt form. Der må en velge rett form av alle tre ordene: determinativet (adjektiv-artikkelen *den/det/de* eller demonstrativet *denne/dette/disse*), adjektivet og substantivet, ev. også et etterstilt possessiv: *det/dette pen-e hus-et mitt*. Her blir det mye grammatikk!

2.3 Bestemt artikkel og kongruens

At bestemt artikkel er en genusmarkør, ser vi også av at den *samsvarer* med de godkjente genusmarkørene, altså kongruerende adjektiver og determinativer. Når det heter *bil-en*, må det også hete *en fin bil*, *min bil* og *den fine bil-en min*, og heter det *hus-et*, heter det også *et fin-t hus*, *mitt hus* og *det fine hus-et mitt*. Når Busterud & Lohndal (2022, s. 131) sier at «Mange dialekter har samsvar mellom den ubundne artikkelen og det bundne suffikset», er det en underdrivelse, for *alle* varieteter av norsk har et slikt samsvar, med unntak av hunkjønnsord i bokmål (se nedafor). Som de samme forfatterne sier lenger nede på sida, er det «ei tovegs føreseiing» mellom bestemt og ubestemt artikkel. Derfor er det *ikke* «overraskende» at informantene til Busterud & Lohndal (2022, s. 150) hadde riktig *etterstilt* possessiv i intetkjønns-ord i *alle* 37 tilfellene, men riktig *foranstilt* possessiv i bare 5 av 10 eksempler. Ved etterstilte possessiver (*hus-et mitt*) har vi jo *både* artikkelen og possessivet, med artikkelen først. Og når artikkelen «forutsier» possessivet, er possessivet uproblematisk: Har man riktig artikkel – og den læres lenge før possessivet – kommer riktig possessiv av seg sjøl.

Men i *bokmål* er ikke samsvaret mellom bøyning og kongruens sikkert i *hunkjønns-ord*, for av at det heter *lu-a*, kan vi ikke slutte at det også må hete *ei lue* og *mi lue*. Som oftest heter det *en/min lue*, og det samme gjelder de andre hunkjønns-markørene som er offisielt godkjent i bokmål: *lita*, *anna* og *eiga* er lite brukt. Dvs. at hunkjønns-ord kan ha *hunkjønns-form* i *den bestemte artikkelen*, men *felleskjønns-form* i *kongruerende ord*. Språkbrukerne er m.a.o. ikke *konsekvente* i bruken av hunkjønns- og felleskjønns-former i bøyningsformer og kongruerende ord, noe jeg kommer tilbake til. Men det fins et unntak

fra denne vekslinga i kjønn mellom b. ent. og kongruerende ord, nemlig *etterstilte possessiver* i entall.

2.4 Etterstilte possessiver i bokmål

Ved etterstilte possessiver i entall, med substantivet i bestemt form⁸, er samsvaret mellom bestemt artikkel og kongruens konsekvent også i hunkjønns-ord i bokmål: Iallfall normalt må det hete enten *lu-a mi* eller *lu-en min*.⁹ Enger (2004 a, s. 133) sier at *-a* i Oslo ikke samsvarer med kongruerende ord, men det gjelder ikke for etterstilte possessiver. Tilmed riksmålet godtar hunkjønns-forma av possessivene når de står etter en form med *-a* (*Norsk grammatikk*, pkt. 8.2), og slår fast at da kan felleskjønns-formene ikke brukes. Foranstilte possessiver veksler fritt mellom hunkjønns- og felleskjønns-form (*mi/min lue*), men etterstilte possessiver må følge artikkelforma: Artikkelvarianten *-en* krever possessiv-varianten *min*, og *-a* krever *mi* (det er ikke omvendt, for vekslinga *lu-a/lu-en* er uavhengig av et etterfølgende possessiv). Den bestemte artikkelen må altså vise kjønn (ev. også bøyningssklasse, som i *bygd-i – vis-a* o.l.), siden den bestemmer forma på et etterfølgende possessiv.

I norsk dagligtale er etterstilte possessiver det *nøytrale* og dermed det *vanlige*. Foranstilt possessiv brukes mest *emfatisk* (*Det var ikke mi(n) skyld*) og i possessiv-konstruksjonen med *sin*: *Per/gutten si(n) lue*. Her kan vi få både etterstilt og foranstilt possessiv, styrt av hvert sitt substantiv: *kona mi si(n) skyld*. I skriftlig bokmål er det annerledes pga. arven fra dansk, men også der er etterstilt possessiv vanligst. I Dyviks (2023, s. 268) utvalg av skjønnlitterære tekster var det gjennomsnittlig 56 % etterstilt possessiv.¹⁰ Og siden hunkjønns-forma av artikkelen, *-a*, holder seg godt, er etterstilt *mi* osv. langt vanligere enn foranstilt *mi* osv. Informantene til Anderssen & Busterud (voksne innlærere av norsk som andrespråk ved Universitetet i Oslo) brukte aldri foranstilt *mi*, men etterstilt *mi* ble brukt «relativt hyppig» og kunne tilmed overgeneraliseres til intetkjønns-ord (2022, s. 111, 122). Informantene til Baal mfl. fra Trondheim og især Kristiansand brukte foranstilt *mi* svært lite, men etterstilt *mi* ble brukt

8. Unntak er ordene *mor, far, bror*, som i dialektene kan ha ubestemt form: *mor mi, far min*. Men i bokmål er dette uvanlig.

9. Men i enkelte nordnorske kontaktvarieteter *kan* det faktisk hete *søstr-a min* o.l. (Conzett mfl. 2011, s. 50), og det er mulig at denne kombinasjonen fins også andre steder. En NLT-konsulent fant mange eksempler i et korpus.

10. Som Dyvik påpeker (s.s., merknad 13), er foranstilt possessiv nærmest obligatorisk sammen med determinativet *egen* (*min egen familie*), for med etterstilling (*den egne familien min*) får vi adjektivet *egen* (= sær) i bestemt form.

like mye som *min* og *mitt* (2023, s. 46–47). En kan altså si at *-a* bevarer hunkjønns-forma av possessivene når de er etterstilt.

Svenonius (2017, s. 353) foreslår at heller ikke etterstilt *mi/di/si* viser kjønn fordi de er fonologisk betinga allomorfer «conditioned by the phonology of the preceding vowel», en analyse som godtas av Rodina & Westergaard (2021, s. 258) og Baal mfl. (2023, s. 52). Men hvorfor skulle *-a* kreve *mi* og *-en* kreve *min* av *fonologiske* grunner? Begge possessiv-variantene begynner jo med /m/. Fonologisk betinga allomorfer har en *fonetisk* forklaring, som artikkelvariantene *a – an* i engelsk eller *le/la – l’* i fransk (å unngå vokalsammenstøt). Og er også *mitt* fonologisk betinga av *-et*? Etterstilt *mi* osv. må være samme allomorf som foranstilt *mi* osv., som er mulig også i bokmål, og er opplagt *leksikalsk* og ikke fonologisk betinga, nemlig av *kjønnen* til substantivet, akkurat som suffiks-allomorfen *-a*: Begge forekommer normalt bare i *hunkjønns-ord*.

Andre forslår at etterstilt *mi/di/si* ikke viser kjønn fordi dette er *bøyningsendelser* og ikke egne, kongruerende ord. Et tidlig eksempel er Fretheim (1985, s. 101), og denne analysen antydes også av Hagen (2000, s. 382, merknad) og Trosterud (2001, s. 29). Også Conzett mfl. (2011, s. 52), Anderssen & Busterud (2022, s. 87) og Busterud & Lohndal (2022, s. 149, tabell 8) godtar analysen. Det virker som det er mye om å gjøre å trylle bort *-a* og *mi* osv. som hunkjønns-markører. Går det ikke med Hockett (som ikke utdefinerer *mi* osv.), får en prøve andre triks.

Om etterstilt *mi/di/si* er bøyningsendelser, har vi to bøyningsendelser i *lu-a mi* – som da burde skrives *luami* (ev. *lua-mi*, som Conzett mfl. 2011), begge med kongruensbøyning, jf. *hus-et mitt* (*hus-et-mitt*?). Eller det er bare *mi/di/si* som er suffikser mens *min/din/sin* og *mitt/ditt/sitt* er egne ord – noe som ville være en merkelig situasjon, som Lødrup (2011, s. 128) innrømmer. Anderssen & Busterud (2022, s. 109) begrunner analysen som bøyningsendelse dels med Hocketts genusdefinisjon og dels med at etterstilt *mi/di/si* bevares sjøl om *ei* og foranstilt *mi/di/si* går tilbake. Men ingen av disse tingene viser at etterstilte possessiver er bøyningsendelser. At hunkjønns-formene av possessivet bevares bedre når de er etterstilt enn når de er foranstilt, har en enkel forklaring, nemlig at når de er etterstilt, får de *støtte fra artikkelen*. Dét får de ikke når de er foranstilt.

Hagen (2000, s. 382, merknad) begrunner analysen av etterstilte possessiver som suffikser med at etterstilte possessiver «vanskelig kan ha emfatisk trykk», men dét kan de ha, f.eks. i en kontekst som *Dette er lua mi, ikke lua di*. Lødrup (2011, s. 127, merknad 12) godtar at etterstilte possessiver kan ha emfatisk trykk og at dét er et argument mot å se dem som suffikser. Trosterud (2001, s. 29),

Conzett mfl. (2011, s. 52) og Sollid mfl. (2014, s. 195) begrunner analysen av etterstilt *mi* som suffiks med at ingenting kan stå *mellom* substantivet og possessivet. Den sistnevnte sier at «*mi* can be analyzed as an inflectional marker for definiteness» (det menes vel «for possession»?). Men i så fall er også *min* og *mitt* suffikser. Og hva når «suffikset» står alene, som i *Lua er mi!*

Men ifølge Lødrup (2011, s. 124, 128) kan ikke hunkjønns-formene av possessivene i «vestkant-dialekten» stå alene, dvs. som predikativ eller med underforstått substantiv, slik at *mi* er ugrammatisk i setninger som *Denne boka er mi* og *Hvis du ikke finner boka di, kan du låne mi*. Men Fretheim (1985, s. 100) godtar *den* [jakka] *er ikke mi*, og etter mitt øre er *mi* fullt brukbart også på Vestkanten i eksemplene til Lødrup, sjøl om *min* er vanligere. Så *mi* osv. kan stå alene, og det kan ikke et bøyningssuffiks. Dessuten kan hunkjønns-formene av possessivene også stå *emfatisk foran* substantivet, som i *Dette er mi bok, ikke di*. Det er kanskje ikke særlig vanlig i «Vestkant» – f.eks. finner Lødrup (2011, s. 130) bare én forekomst av foranstilt *si* i et korpus på 800 000 ord fra Oslo – men ugrammatisk er det ikke. Også dette viser at vi ikke har med suffikser å gjøre. I bokmål som i nynorsk og dialektene må hunkjønns-formene av possessivene regnes som egne, kongruerende ord også når de er etterstilt. Den eneste forskjellen mellom possessivene i bokmål og i nynorsk er at i bokmål kan de ha *felleskjønns-former* istedenfor hunkjønns-formene når de står til hunkjønns-ord, især når de er foranstilt.

At kombinasjonene **lu-a min* og **lu-en mi* er ugrammatiske for de fleste, viser at *både* suffikset og possessivet er kjønnsmarkører: *-a* og *mi* markerer hunkjønn og *-en* og *min* markerer enten hankjønn eller felleskjønn, og ett og samme substantiv kan ikke markeres som både hunkjønn og hankjønn eller felleskjønn, iallfall ikke i *samme setningsledd*. Fretheim (1985, s. 100) påpeker at **Er dette jakka din?* er ugrammatisk, men ikke *Er denne jakka din?*, der taleren skifter fra hunkjønn i *subjektet* til felleskjønn i *predikativet*. Ialffall i samme setningsledd må man ha samme kjønn i artikkelen og possessivet, og ved hunkjønns-ord har vi valgt mellom felleskjønn i begge og hunkjønn i begge. Derfor må det hete *Gi meg lua mi!* sjøl om det kan hete *Det er min lue!* og *Denne lu-a er min*. Denne fordelinga er trolig den vanligste i bokmål, og det samme gjelder for den ubestemte artikkelen, som flere tar opp i *NLT 1/2022*: Det heter som oftest *en lue*, og det samme ser ut til å skje i mange bymål. Bestemt og ubestemt artikkel får altså ulik utvikling. La oss se nærmere på den.

2.5 Utviklinga i bestemt og ubestemt artikkel i hunkjønn

Hunkjønns-forma av den bestemte artikkelen, *-a*, er også den hunkjønns-

markøren som *holder seg best* i bokmål – langt bedre enn hunkjønns-forma av kongruerende ord, bl.a. den ubestemte artikkelen/tallordet, *ei*. F.eks. brukte 38 av de 47 informantene til Anderssen & Busterud (2022, s. 118) *-a*, mens bare 6 brukte *ei*. Det samme gjelder i skriftlig bokmål. I bokmålskorpuset til Dyvik (2023, s. 264–265) var det 21 % *-a*, men bare 7 % *ei*. Opsahl (2021, s. 125–126) presenterer *en* som ubestemt artikkel og *-a* som bestemt artikkel i hunkjønnsord som «...the most widespread features of the Bokmål written standard». Når Busterud & Lohndal (2022, s. 132) regner både *en dame* og *en spøkels* hos et barn fra Trondheim som «overgeneralisering av hankjønns-former», stemmer beskrivelsen for *en spøkels*, men for *en dame* bør vi heller snakke om bruk av *felleskjønn*, som er korrekt og vanlig bokmål og godt kan være noe barnet har hørt fra andre og ikke funnet på sjøl.

Det samme systemet ser vi ut til å få i de større bymåla, og dét er neppe en tilfældighet. F.eks. finner Westergaard & Rodina (2016, s. 160) at i Tromsø ble *ei* ble brukt 100 % av de voksne informantene, men var nærmest fraværende hos barna.¹¹ Busterud mfl. (2020, s. 14–15) fikk liknende resultater for Trondheim, men der ble *ei* heller ikke brukt mye av de voksne. I undersøkelsen til Baal mfl. av ungdommer i Trondheim og Kristiansand ble *ei* brukt i bare rundt 12 % av tilfellene (2023, s. 43). Derimot ser artikkelforma *-a* i bestemt entall ut til å være stabil i bymåla. Dét gjaldt i alle de nevnte undersøkelsene. Den samme tendensen finner vi ifølge Conzett mfl. (2011, s. 48–49) i språk-kontakt-områder i Nord-Troms, der 90 av 100 ubestemte hunkjønns-former hadde *en* som artikkel. Bull (2012, s. 38) regner med felleskjønn i den norske etnolekten i Lyngen i det samme området, trass i enkelte hunkjønns-former av determinativer, nemlig *ei*, *mi* og *si*, i tillegg til bestemt entall på *-a*.

En annen konklusjon kunne være at hunkjønnen fins, men er *lite brukt* og kanskje på vei ut – eller inn? Sollid mfl. (2014) undersøkte 9 opphavlig flerspråklige områder i Nord-Troms og Finnmark, og fant en klar forskjell mellom *kyst-dialektene* og de *indre områdene*. I kystmåla ser *ei* ut til å være «...well integrated in the gender system...» (s. 193) sjøl om også *en* forekommer i hunkjønns-ord, men i de indre måla dominerer *en* i hunkjønns-ord og blir til dels også brukt i intetkjønn, dvs. som eneste artikkel. Forklaringa må være at i de indre områdene kom språkskiftet til norsk seinere og var mindre gjennomført, slik at norsk for enkelte fortsatt er et andrespråk og blir lært som bokmål fra skriftspråk og skole. Men i byene Vardø og Kirkenes i Øst-Finnmark var *ei* van-

11. En annen overgang i samme retning (sammenfall med tradisjonelt bokmål) er at *-a* i ub. ent. av svake hunkjønns-ord (*ei gat-a*) blir skiftet ut med *-e* (Rodina og Westergaard 2015, s. 149). Vi får altså *ei gat-a* > *en gat-e*.

ligere enn *en*, og Sollid mfl. (2014, s. 194) mener dette kan tyde på at «... a three-gender system is possibly gaining foothold on the coast in the eastern part of Finnmark».

Flere, bl.a. Anderssen & Busterud (2022, s. 117), Busterud & Lohndal (2022, s. 134) og Rodina & Westergaard (2021, s. 239), mener at både tidlig læring og større vitalitet for den bestemte artikkelen støtter hypotesen om at den markerer bøyingsklasse og ikke kjønn. Men det viser ikke noe anna enn at et *suffiks* læres lettere og bevarer bedre enn ei *kongruerende ordform*, trolig fordi det er *tettere knytta* til substantivet og læres sammen med det, som Anderssen & Busterud (2022, s. 120) påpeker. Enger (2022, s. 58) sier at «Element er meir resistente mot endring i genussystemet [...] di meir bundne dei er», og (s. 73, merknad 17) at det er «meir enn sannsynleg» at språkbrukerne husker suffikset sammen med substantivet. I så fall skulle den bestemte artikkelen være mer resistent enn ubestemt artikkel og possessiver. Dessuten er bestemte entallsformer – og dermed suffiksene – ifølge Lundquist mfl. (2022, s. 41) mye *vanligere* enn ubestemte former og dermed ubestemt artikkel. Ragnhildstveit (2017, s. 252) regner b. ent. som den mest frekvente og mest pålitelige genusmarkøren. Suffiksforma *-a* er altså mer frekvent enn artikkelforma *ei*, i tillegg til at den er *tettere knytta* til substantivet. Dét kan forklare både at den læres før *ei* og andre kongruerende ord og holder seg bedre enn dem.

En annen faktor som kan forklare forskjellen mellom utviklinga i de to artikkelene er at i adjektiv og determinativ er en egen hunkjønns-form (*ei, mi, lita* o.l.), som Westergaard & Rodina (2016, s. 160) påpeker, isolerte unntak fra hovedregelen om at slike ord har *felleskjønns-form*, og det er vel bare å vente at også disse siste hunkjønns-formene forsvinner. Noe slikt er ikke tilfellet med bestemt artikkel. Dessuten er to kjønn i artikkelen *enklere* å lære og å bruke enn tre kjønn, i tillegg til at det samsvarer med hovedmønsteret. Dette kan spille en rolle især i språkkontakt-områder, der norsk til dels læres som et andrespråk. Enger (2004 a, s. 137) nevner en faktor han kaller «allitterativ kongruens», dvs. at et suffiks og et kongruerende ord *samsvarer*, som bestemt og ubestemt artikkel i hankjønn i bokmål: *en snok – snok-en*. Intetkjønns-ord samsvarer i skrift: *et hus – hus-et*, men hunkjønns-ord samsvarer ikke: *ei bok – bok-a*. Ifølge Enger er det mer enhetlige bøyingsmønsteret i hankjønns-formene (og felleskjønns-formene) enklere: En bare legger artikkelen til slutten av ordet istedenfor foran.

Indre, systematiske forhold spiller sikkert en rolle, men viktigere er trolig påvirkninga fra *bokmål* i skrift og tale. Busterud mfl. (2019, s. 161) og (2020, s. 24–25) mener at utviklinga i Tromsø og Trondheim skyldes «sentrums-

hopping» fra Oslo og «standard østnorsk», men en trenger ikke dra til Oslo eller Østlandet for å finne *en* som artikkel i hunkjønn. Dét er folk i både Tromsø og Trondheim vant til i både skrift og tale, bl.a. fra innflyttere fra Østlandet og talt bokmål i radio og TV. I de større byene har vi dessuten *en lokal variant av bokmål* i tillegg til by-dialekten (mer om dét i pkt. 3). Baal mfl. (2023, s. 22 f) mener at både den indre faktoren «morfologisk kompleksitet» og den ytre faktoren «størrelse (på språksamfunnet)» spiller en rolle, men hunkjønnsformene er *en del* av den morfologiske kompleksiteten, og det avgjørende er det sosiolingvistiske: *typen av språksamfunn*. Vi har å gjøre med den velkjente motsetninga mellom *sentrum og periferi* eller *by og land* og *bymål og bygdemål*, der bymåla er mer *påvirkta av bokmål* enn bygdemåla, som har bevart mer av den gamle, komplekse morfologien – bl.a. hunkjønns-former i noen adjektiv og determinativ.

Men kombinasjoner som *en lue* – *lu-a* betyr ikke at «i dagens språkbruk kan *-a*-endelsen være løsrevet fra hunkjønn» (Lødrup og Enger i *Språknytt* 2/2023)¹² eller at *-a* er «...indicative of no more than an inflection class» (Enger & Corbett 2012, s. 312). Snarere betyr det at *lue* og andre tradisjonelle hunkjønns-ord i bokmål kan være dét Enger & Corbett (2012) kaller «hybride» substantiv og ha ulikt kjønn i ulike former eller kontekster. Dette forekommer sporadisk også i dialektene. Enger & Corbett (2012, s. 306, 308) nevner flere eksempler, bl.a. *ein gong*, *gongj-a* fra Romsdal og *ei gong*, *gong-en* fra Rogaland. Her kan *gong* være både hunkjønn og hankjønn (som *kasse* i bokmål), og språkbrukerne *blander* formene. I bokmål gjelder det potensielt i alle tradisjonelle hunkjønns-ord: De kan være hunkjønns-ord, felleskjønns-ord eller (oftere) *begge deler* i forskjellige kontekster. Det er nettopp dette som gjør kjønn i bokmål så komplisert og spesielt.

3 Genussystemet i bokmål: to, tre eller to og et halvt kjønn?

3.1 Bokmål, hva er dét?

Bokmål kan betegne flere ting. Først og fremst må vi skille mellom *det normerte (fastsatte)* og *det brukte* (eller «internaliserte») bokmålet (Vikør 2007, s. 72) – bokmålet slik det *skal være* ifølge Språkrådet, og bokmålet slik det faktisk *er* ifølge brukerne. Og dersom man er «usage-based» og tror det er språkbruk og språkbrukere som skaper språket, så er det det brukte bokmålet som teller. Det

12. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2023/grammatisk-kjonn/>

normerte påvirker i liten grad språkbruken, for dét kjenner folk flest ikke til. Språk lærer vi normalt ikke fra ordbøker og grammatikker, men fra dét vi hører og leser, dvs. fra *andre språkbrukere*. Og det brukte bokmålet har alle nær kontakt med i både skrift og tale.

Det normerte bokmålet er et *skriftspråk* – talemålet blir ikke normert her til lands, anna enn indirekte, gjennom skriftspråket (med unntak av den «nye» tellemåten). I normert (skriftlig) bokmål kan vi som kjent velge mellom hunkjønn og felleskjønn i alle hunkjønns-ord, siden de aktuelle markørene, *-a/en, ei/en, min/mi* osv., er jamstilt. Om en konsekvent bruker hunkjønns-formene og skriver f.eks. *ei kvinne* og *kvinn-a*, får man et «hyper-radikalt» bokmål med tre kjønn som i nynorsk og de fleste dialektene. Et slikt bokmål er det neppe mange som bruker. Om en bare bruker felleskjønns-formene og skriver f.eks. *en ku* og *ku-en*, får vi et «hyper-konservativt» bokmål som er enda mer tradisjonelt enn riksmålet, med felleskjønn som i bergensk. Et slikt bokmål brukes neppe av andre enn bergensere.

De fleste er nemlig *ikke* konsekvente, så det brukte bokmålet er en *varierende* størrelse som består av ulike *utvalg* av de godkjente formene i det normerte bokmålet. Valget står nemlig mellom *de enkelte bøyningsformene*, og det er heldigvis ikke noe krav om konsekvens: Man kan velge hunkjønns-form i ett hunkjønns-ord (f.eks. *ku*) og felleskjønns-form i et anna (f.eks. *kvinne*), eller hunkjønn i bøyningsformene (f.eks. *ku-a*) og felleskjønn i kongruerende ord (f.eks. *en/min ku*). Man kan m.a.o. *blande* systemene, og det er nettopp dét de fleste gjør, så det brukte bokmålet varierer mellom to ytterpunkter som er velkjente fra språkhistorien og språkpolitikken: en mer eller mindre «konservativ» eller tradisjonell variant, ofte kalt «moderat»¹³ av tilhengerne, og en mer dialekt- eller nynorskprega variant, gjerne kalt «radikal». Det er den tradisjonelle varianten som fortsatt er den vanligste og som folk vanligvis møter i skrift. Svaret på spørsmålet i overskriften på punkt 3 må altså være at *det normerte* bokmålet har valgfritt *to eller tre kjønn*. For *det brukte* bokmålet er svaret ikke så enkelt, og det trengs noen presiseringer.

3.2 Talt bokmål?

Nå omtales bokmålet gjerne bare som et *skriftspråk*, og ifølge Opsahl (2021, s. 125) har ikke Norge «... a spoken standard language in the traditional sense». Rett nok er Norge et språklig annerledesland, men *så* sære er vi ikke. Det virker

13. Det virker som om mange regner *konservativ* som et negativt ord, mens *moderat* er positivt (= ikke ytterliggående). Derfor bruker jeg *tradisjonell*, som vel er relativt nøytralt.

som det er språkpolitisk ukorrekt blant mange norske språkforskere å omtale bokmål som et talemål, og det blir ofte omskrevet til «Oslo-mål» (se neste punkt). De fleste standardspråk eksisterer også i en talt versjon, og ifølge Kristoffersen (2000, s. 7) har bokmål «...a spoken realization that one might call an unofficial standard spoken Norwegian». Det viktige er at det *fins*, sjøl om det er uoffisielt. Heller ikke dialektene er offisielle, og vanligvis heller ikke standard-talemålet i andre land. Det brukte bokmålet eksisterer ikke bare som et skriftspråk, men også som *dagligtale* for mange, bl.a. min ringe person (se Venås 1991, s. 271 f).¹⁴ Westergaard & Rodina (2016, s. 164) nevner «den dannede dagligtale», «som ble brukt av de øvre lag av befolkningen i det 19. århundre», og (s. 180) «standard østnorsk», som også nevnes av Busterud mfl. (2020, s. 8). Hva er forholdet mellom «bokmål», «dannede dagligtale» og «standard østnorsk»?

Her er det på sin plass å minne om bokmålets historie – at det faktisk har *oppstått* som et talemål med røtter iallfall til 1700-tallet, beskrevet av Knud Knudsen rundt 1850 som «dannede dagligtale». Det oppsto som en blanding av sørøstlandsk talemål og dansk skriftspråk uttalt mer eller mindre bokstavrett – et dansk-norsk blandingsmål med norsk fonologi og syntaks, men med danske innslag især i *ordformene*, både *ordstammene*, bl.a. med monoftong istedenfor diftong, og *bøyningsformene*, bl.a. med sterke tendenser til felleskjønn. Etter Knud Knudsens program ga dette talemålet opphav til det skriftlige bokmålet gjennom fornorskings-reformene av det tradisjonelle danske skriftspråket på begynnelsen av 1900-tallet. Men etter samnorsk-programmet innførte man fra 1917 også trekk som var lite brukt i dannede dagligtale, som hunkjønns-formene *-a* og især *ei, mi* osv. Dét førte til en tilspissa språkstrid, og hunkjønns-formene har ikke slått helt igjennom, men konkurrerer fortsatt med de gamle felleskjønns-formene i både skrift og tale.

«Den dannede dagligtalen» er ikke utdødd, men lever i beste velgående som dét jeg kaller talt bokmål og har tilmed spredt seg til en stor del av befolkningen, i takt med urbanisering, økende utdanning og mer kontakt med skriftspråket. Tidlig på 1900-tallet ble dette talemålet, og det tilsvarende skriftspråket fra

14. Derimot kan vi ikke regne med et selvstendig nynorsk talemål, for nynorsk er ikke førstespråk for noen. Venås (1991, s. 275) påpeker at nynorsk ikke er brukt som talemål i noe lokalsamfunn, så ingen barn lærer nynorsk som første språk. Som talemål brukes nynorsk bare i radio og TV (især nyhetsprogrammer i NRK, der man som hovedregel må velge mellom bokmål eller nynorsk), og (særlig før) av enkelte akademikere som har lært seg det som voksne. Dét er nok én av grunnene til at det er bokmål som påvirker dialektene, ikke nynorsk.

1907, omdøpt til *riksmål* og seinere *bokmål*. Men så skilte riksmål og bokmål lag og ble konkurrenter, slik at vi i dag må vi skille mellom det *uoffisielle* riksspråket riksmål og det *offisielle* bokmålet som *fastsatte* normer. Ifølge Riksmålsforbundet (<https://www.riksmålsforbundet.no/hva-er-riksmal/>) er riksmålet «det skrevne og talte norske riksspråket». Og som Riksmålsforbundet påpeker (s.s.), er riksmål omtrent det samme som «moderat» bokmål. Normert riksmål og bokmål har nemlig *tilnærma seg* atskillig med de siste skriftspråks-reformene, slik at man kan si at riksmålet i dag *inngår* i det normerte bokmålet, gjennom de tradisjonelle formene.

Men i *språkbruken* blir det kunstig å skille mellom bokmål og riksmål, siden den varierer mellom tradisjonelle og nyere former, så det bare blir en *gradforskjell* uten klare grenser, fra det mest tradisjonelle til det mest «radikale». Jeg velger navnet *bokmål* fordi dette er den største «sekken», som omfatter både tradisjonelle og nyere former og altså inkluderer riksmål. Det talte bokmålet er ganske sikkert landets største talemål i antall brukere (Wikipedia anslår at det brukes av ca. 20 % av befolkninga, dvs. en million). I tillegg har det høyest prestisje, så det er liten grunn til å overse det. Bokmålet fins i hele landet, ikke bare som det dominerende skriftspråket, men også som talemål i deler av befolkninga. Derfor er bokmålet trolig avgjørende for skjebnen til hunkjønnen i norsk, og utviklinga i bymåla må ses på bakgrunn av forholdene i skriftlig og muntlig bokmål.

Kristoffersen (2000, s. 7) identifiserer det uoffisielle standardtalemålet med «standard østnorsk», men dét blir for snevert. Som de fleste andre talte standard-språk fins det talte bokmålet i lokale «aksenter» eller uttalevarianter som kan ha egne navn, f.eks. «Vestkant» i Oslo, «Penbergensk» i Bergen og «Fintrøndersk» i Trondheim, med forskjellig tonefall og skarre-/r/ på Sørlandet og Vestlandet, men rulle-/r/ og retrofleksjer i de andre landsdelene. Det er først og fremst *ordforråd* og *grammatikk* som definerer et standardspråk, ikke uttale, jf. ulike «aksenter» av standard-engelsk. Disse regionale standard-talemålene danner toppen av «talemåls-pyramiden» (f.eks. i Stjernholm 2013, s. 123) – noen over-regional eller *nasjonal* standard fins ikke, sjøl om den østlandske varianten nok har høyest prestisje fordi den er størst og brukes i hovedstaden og den største landsdelen. Talemålet i Oslo er trolig bestemmende for det talte bokmålet. Derfor er det på sin plass å se nærmere på den østlandske varianten og språkforholdene i Oslo. Enger (2022, s. 60) kaller «oslomålet» for «ein problematisk storleik», og ordet brukes ofte på en uklar og upresis måte.

3.3 «Oslo-mål» og østlandsk bokmål

Lundquist mfl. (2022, s. 50-51) deler nordmenn i tre grupper mht. genus i talemålet: 1) en stabil *tokjønns-gruppe* som hovedsakelig fins i Bergen, Oslo og språkkontakt-områder i Nord-Norge, 2) en stabil *trekjønns-gruppe*, som inneholder talere fra hele landet unntatt de nevnte områdene (og de som nevnes under pkt. 3), 3) en ustabil gruppe som *veksler* mellom to og tre kjønn og som særlig fins i større byer som Trondheim og Tromsø. Nettopp ei slik veksling mellom fellekjønns- og hunkjønns-former er velkjent i *bokmålet*, både skriftlig og muntlig. Ikke minst derfor er den «ustabile» gruppa både viktig og spesielt interessant.

Inndelinga i tre grupper har mye for seg, men det blir helt feil å regne Oslo som et stabilt *fellekjønns-område* på linje med Bergen (den samme påstanden i Baal mfl. 2023, s. 26). Når Lundquist mfl. (2022, s. 36) sier at «et fullt utviklet to-genussystem er en sjeldenhet utenfor Oslo og Bergen», stemmer påstanden for Bergen, som kvittet seg med hunkjønns-formene i middelalderen, men ikke for Oslo. Her forekommer i det minste *-a* i bestemt entall og dermed også etterstilt *mi/di/si* i rikelig monn, og det slenger også en og annen *ei, lita* o.l.

Ja, i Oslo kan vi tilmed finne *et stabilt trekjønns-system*, som Enger (2022, s. 59) påpeker – nemlig i *Oslo bymål*, populært kalt «Østkant». Det er *dette* som er den lokale dialekten og fortjener navnet «Oslo-mål/dialekt», sjøl om det kanskje bare er rester igjen av den. Westergaard & Rodina (2016, s. 183) kaller bøyningsmønstret *en bok, bok-a* for «Oslodialekt», men det er snarere et svært vanlig *bokmål* – Oslo-dialekten i ordets rette forstand har *ei bok*. I tillegg til bymålet har vi dét Enger (s.s.) kaller «oslomålet av i dag» og som han skisserer genus-systemet i, ifølge Enger med fellekjønn. Bortsett fra formene *denna* og *detta*, som er markerte østlandske dialektformer og ikke hører i hop med former som *en liten jente*, er dette siste systemet dét vi finner i den andre Oslo-varieteteten, «Vestkant».

I Oslo fins det altså i det minste rester av *to* talemål og genussystemer, og «Oslo-målet av i dag» (Enger) eller «vestkantdialekten» (Lødstrup) er verken en dialekt eller et spesifikt Oslo-mål, for den fins ikke bare på i Oslo, men i tilsvarende sosiale grupper på hele *Østlandet*. Den er ikke lokal anna enn i uttalen, og dermed et *standardspråk*, nemlig *den regionale varianten av talt bokmål* – den langt vanligste og best kjente varianten, før gjerne kalt «dannet østnorsk», i dag som oftest «standard østnorsk». Men denne betegnelsen knytter ikke varieteteten til *bokmål*, og et mer presist navn er «østlandsk (ev. østnorsk) bokmål». Blant innflyttere fins den i hele landet, og er også velkjent for alle gjennom NRK, der den før var nærmest enerådende mens den nå har fått

konkurransen fra dialektene. Den påvirker dialektene på hele Østlandet, og sikkert også i andre landsdeler.

Men verken Oslo «vestkant», østlandsk bokmål eller talt bokmål generelt bør framstilles som identisk med riksmålet, med felleskjønn – ikke en gang riksmålet har et systematisk felleskjønn (se neste punkt). Trolig er de to gamle varietetene i Oslo i ferd med å gå opp i én, som ligger nærmest «Vestkant», men som også har beholdt noen trekk fra bymålet og andre dialekter (se f.eks. Jahnsen 2001 og Stjernholm 2013, s. 48–49, 152). Det er særlig trekk som er utbredte og får støtte fra talemålet til innflyttere fra resten av landet, f.eks. /t/ i ord med opphavlig /l/ (*sol*), men ikke de med opphavlig /rð/ (*bord*), der en uttale med /t/ avviker for mye fra skriftbildet, og *a*-former i bestemt entall hunkjønn og fortidsformene av *a*-verb, men ikke i infinitiver, svake hankjønns-ord og b. flt. i hankjønn og intetkjønn (utenom noen unntak som *gutta* og *barna*). Talt bokmål omfatter m.a.o. en del «radikale» former.

Når det gjelder hunkjønns-former, har *-a* og etterstilt *mi* slått an, men ikke *ei* og de andre hunkjønns-formene, som snarere går tilbake. Lødrup (2011, s. 131–132) finner at yngre i et Oslo-korpus bruker vesentlig mindre av hunkjønns-formene *lita*, *ei* og foranstilt *mi/di/si* enn eldre, men omtrent like mye *-a* i bestemt entall. Altså en utvikling mot felleskjønns-former, bortsett fra *-a* i bestemt entall, som trekker med seg etterstilt *mi/di/si*. Men dette er ikke et nytt fenomen i Oslo – i «Vestkant» har andre hunkjønns-former lenge vært marginale, som i bokmål generelt. Det nye er at felleskjønns-former som *en*, *min* osv. *sprer seg* i Oslo og andre byer.

Det talte bokmålet i Oslo og andre steder har altså et høyst *ustabilt* felleskjønn og bør klassifiseres i samme gruppe som folk fra Trondheim og Tromsø mht. kjønn. Lundquist mfl. (2022, s. 52) forklarer den «ustabile» gruppa i større byer med «...en betydelig andel talere som ikke snakker den lokale dialekten», og i denne gruppa er det trolig en betydelig andel som snakker (særlig østlandsk) bokmål. Om Tromsø sier Westergaard & Rodina (2016, s. 180) at det har vært en stor innflytting de siste 50 åra, særlig av folk med høy utdanning og østnorsk talemål, og at de fleste endringene i dialekten de siste tiåra har gått i retning av «standard østnorsk». La oss se nærmere på det «ustabile» genus-systemet i det brukte bokmålet.

3.4 Kjønn i tradisjonelt bokmål: et blandingssystem

I det foregående (pkt. 2.5) har vi sett at *ei* blir erstattet av *en* i mange bymål. Rodina & Westergaard (2021, s. 236) tolker denne overgangen i Tromsø som en overgang til felleskjønn, likeså Busterud mfl. (2020, s. 29) for Trondheim

og Opsahl (2021, s. 122) for «many Norwegian dialects». Lundquist mfl. (2022, s. 30) regner denne utviklinga generelt som «et sikkert tegn på bortfall av hunkjønns-kategorien». På samme grunnlag regner Enger (2022, s. 59) med at det har skjedd en endring fra tre til to kjønn i «oslomålet». Anderssen & Busterud (2022, s. 101) regner med felleskjønn i målspåket til utenlandske studenter som gikk på norskkurs ved Universitetet i Oslo. De presiserer ikke hva målspåket for disse studentene er, men det er vel rimelig å anta at det er tradisjonelt bokmål, som de både hører og Leser hver dag. De forventet (2022, s. 112) at informantene deres ville tilegne seg et system med felleskjønn, og ikke overraskende finner de at de «hovedsakelig» har et slikt system, trass i atskillige forekomster av *-a* og etterstilt *mi* og tilmed noen forekomster av *ei*.

Ifølge dette synet får vi istedenfor hunkjønn et mer komplisert *bøynings-system* der felleskjønnet omfatter to bøyningssklasser i bestemt entall: *en bil – bil-en* og *en ku – ku-a* (Rodina & Westergaard 2021, s. 236, Anderssen & Busterud 2022, s. 101). Denne analysen har lenge vært foreslått for riksmål (se *Norsk grammatikk*, pkt. 4.1). Johansen (2003, s. 150) har en variant der typen *ku* i bokmål utnevnes til et «undergenus» av felleskjønn fordi den styrer hunkjønns-former, iallfall etterstilte possessiver (*kua mi*). Men Western (1921, s. 396–397) regner med hunkjønn i det talte riksmålet pga. både *-a* i b. ent. og etterstilt *mi* osv., og mener tilmed at disse formene er «...meget livskraftige og vil muligens erobre sig en fastere plass med tiden». Dét fikk han rett i.

I både bokmål og riksmål må vi altså regne med *to* substantivklasser i tillegg til intetkjønns-ord, på grunnlag av både bøyning og kongruens, nemlig de som *bare* får *-en* i bestemt entall og kongruensformer som *en, min, liten* osv. (f.eks. *bil*), og de som i tillegg (i riksmål til dels i *stedet*) kan få *-a* og kongruerende former som *ei, mi, lita* osv., med obligatorisk etterstilt *mi/di/si* (f.eks. *ku*). I riksmål er nemlig *-a + mi/di/si* obligatorisk i noen ord av den siste typen.¹⁵ Og som vi har sett i pkt. 2, er de to klassene mer enn bøyningssklasser, dels fordi *-a* er en klar hunkjønns-form og dels fordi *kua mi* ikke er bøyning, men *kongruens*. Typen *ku* bør i både bokmål og riksmål regnes som *mulige hunkjønns-ord, ev. hunkjønns/felleskjønns-ord*, som der vil si ‘substantiv som *kan ha* (eller i rik-

15. I motsetning til bokmål har riksmål noen obligatoriske hunkjønns-ord (bl.a. *kua, bikkja, fylla, møkka*) mens andre er valgfritt hunkjønn eller felleskjønn, som i bokmål. Disse *a*-formene er neppe nyere lån fra Oslo bymål, men har sikkert vært brukt i riksmålet så lenge det har eksistert, dvs. at de overlevde standardiseringa etter skriftspåket, i likhet med flere andre norske trekk. Bestefaren min, som ble født på Vestkanten i Oslo i 1880-åra og snakket riksmål, brukte ofte *-a* i bestemt entall i dagligtalen, og to av tantene mine ble kalt *Vesla* og *Tuppa*.

mål til dels *må ha*) hunkjønns-former vsa. felleskjønns-former' (jf. NRG s. 152), i det minste *-a* og etterstilt *mi/di/si*.

Vi bør altså regne med hunkjønns-ord i riksmålet, og enda mer i bokmålet – tilmed det tradisjonelle, sjøl om de er færre enn i nynorsk og dialektene og har færre markører, og dessuten veksler med felleskjønns-former. Som vi har sett, er kombinasjonen felleskjønns-form i *ubestemt artikkel* og *foranstilt possessiv* (*en/min bok*) og hunkjønns-form i *bestemt artikkel* og *etterstilt possessiv* (*bok-a mi*) svært vanlig. Den omvendte kombinasjonen, hunkjønn i *ubestemt artikkel* (*ei bok*) og felleskjønn i *bestemt artikkel* (*boken*), er uvanlig, og NRG (s. 152) sier at den «forekommer neppe». Men Lødrup (2011, s. 132, merknad 14) nevner ett eksempel i et Oslo-korpus, nemlig *ei seter – seteren*.

Språkrådet (*Språknytt* 2/2023) sier det enda sterkere, nemlig at ei form som *klokken* «...bare kan stå sammen med *en klokke*», og slik blir «bøyninga» oppført i Bokmåls-ordboka. Ifølge Bokmåls-ordboka er nemlig ord som *klokke* «hankjønn eller hunkjønn»: Som «hankjønn» er «entallsformene» *en klokke*, *klokk-en*, som hunkjønn er de *ei/en klokke*, *klokk-a*, dvs. at *en klokke* kan være både hankjønn og hunkjønn. Men *ubestemt artikkel* er ikke *bøyning* – entallsformene er *klokke*, *klokk-a/en* – men *kongruens* og dermed *syntaks*, som ikke bør normeres. Dessuten stemmer denne normeringa dårlig med at det er «... full valgfrihet mellom *-a* og *-en* i bestemt form og *ei* og *en* i ubestemt form i tradisjonelle hunkjønns-substantiv» (Språkrådet i *Språknytt* 2/2023). Da må vel også kombinasjonen *ei klokke*, *klokk-en* være godkjent.

Og som Språkrådet sjøl påpeker (*Språknytt* 2/2023), har bokmål i tradisjonelle hunkjønns-ord enten tre kjønn: hankjønn, hunkjønn og intetkjønn, eller to kjønn, nemlig intetkjønn og *felleskjønn* (dette bør forklares i ordboka). Ord som *klokke* kan altså være enten *hunkjønn* med egen bøyning og kongruens eller *felleskjønn* med samme bøyning og kongruens som hankjønns-ord (se diskusjonen om framstillinga i Bokmåls-ordboka i *Språknytt* 2/2023). Men åssen de to genussystemene *brukes syntaktisk*, med ulike kombinasjoner av bl.a. *ubestemt artikkel* (*ei/en*) og substantiv i bestemt form (f.eks. *klokk-a/en*), er et svært komplisert spørsmål som ikke hører hjemme i ei ordbok og som heller ikke bør normeres. Ei ordbok bør bare oppgi de godkjente *bøyningsformene*, altså *ei/en* i ubestemt artikkel og *-a/en* i bestemt artikkel i hunkjønns-ord. Og så får språkbrukerne kombinere formene som de vil – noe de nok gjør i alle fall – inkl. den uvanlige kombinasjonen *ei klokke*, *klokk-en*. Det er ingen grunn til å forby den.

Reglene forbyr vel heller ikke å kombinere felles- og hunkjønns-formene av *ulike kongruerende ord* og skrive f.eks. *ei liten bok*, *en lita bok*, *mi egen bok* eller *min eiga bok*, siden «...valgfriheten gjelder hvert enkelt ord» (Språkrådet

i *Språknytt* 2/2023). Men ifølge NRG (s. 152) er **en lita bok** ugrammatisk. Det er snarere *inkonsekvent* og *uvanlig*, og vil trolig bli regna som dårlig språkbruk av de fleste. Men Vagstein (2009, s. 48) finner mange eksempler på Internett, og Fretheim (1985, s. 101) godtar **ei annen lita kake** og Johansen (2003, s. 152) **en lita jente**, begge under tvil. Men om noen skulle synes det er fint, hvorfor ikke?

Ragnhildstveit (2017, s. 54) mener at bøyninger som **en bok – bok-a** «... gjør det uklart om vi har med et tre-genussystem eller et to-genussystem å gjøre» (men **bok-a mi** viser at det er tre kjønn). Jeg vil heller si at vi har en *blanding* av de to systemene i ulike genusmarkører: to kjønn i *ubestemt artikkel* (og andre kongruerende ord bortsett fra etterstilte possessiver), tre kjønn i *bestemt artikkel*. I både riksmål og bokmål må vi regne med et *blanda* genus-system med *veksling* mellom hunkjønn og felleskjønn i tradisjonelle hunkjønns-ord. Som riksmåls-grammatikken (*Norsk grammatikk*, pkt. 4.1) påpeker, er felleskjønnet i riksmål og bokmål ikke «systematisk enhetlig» og skiller seg fra felleskjønnet i dansk og svensk (og bergensk). Og det er tradisjonelle hunkjønns-ord som skaper «problemet». Vekslinga mellom hunkjønns- og felleskjønns-former er nemlig svært komplisert. Ikke bare kan man veksle mellom formtypene i *samme* ord (f.eks. **en/min bok – bok-a mi**), men man kan også veksle mellom formene i *ulike* ord og bruke hunkjønns-formene i ett tradisjonelt hunkjønns-ord, men felleskjønns-formene i et anna: I noen ord er hunkjønns-forma i b.ent. (-a) vanlig og felleskjønns-forma (-en) avvikende (f.eks. *jente*), i andre er det omvendt (f.eks. *kvinne*).

Andelen av hunkjønns- og felleskjønns-former kan altså variere fra *bøyningsform til bøyningsform*, fra *ord til ord* og fra *språkbruker til språkbruker*. Det er dette som gjør kjønn i bokmål til «a very complicated hybrid system» (Braunmüller) og «one bizarre variety» (Trudgill). Jf. Opsahl (2021, s. 126): “The complexity of the linguistic situation in Norway is especially conspicuous in the common and feminine rows...” (i en tabell over genussystemet i norsk). Og vekslinga er *sosialt og stilistisk relevant*, som enkelte av forfatterne i *NLT* 1/2022 er inne på.

3.5 Hunkjønns-ord som sosial og stilistisk variabel i bokmål

Opsahl (2021, s. 123) påpeker at vekslinga mellom hunkjønn og felleskjønn i bokmål er «...associated with various indexical values such as urban/rural distinctions, political views, class, and ethnicity». Felleskjønns- og hunkjønns-formene har altså ulike *konnotasjoner* eller *stilverdier* – hhv. høye og lave. Dèt skyldes at felleskjønns-formene har bakgrunn i *skriftspråket*, som hadde høy

status da få kunne skrive, og *talemålet til eliten* («dannet dagligtale»), mens hunkjønns-formene stammer fra talemålet i lavere samfunnslag, dvs. *dialektene* («folkemålet»), som hadde lav status. Dersom *ei* oppfattes som «en rural og gammaldags lavstatus-form» (Busterud mfl. 2020, s. 24), og hunkjønns-formene generelt som «...lavstatusformer; et gammeldags språk som knyttes til eldre mennesker eller folk fra landsbygda» (Westergaard & Rodina 2016, s. 180), må det skyldes at hunkjønns-formene blir mest brukt på landsbygda og av lavstatus-folk og eldre i byene, og blir assosiert med disse gruppene. Dermed får hunkjønns-formene konnotasjoner som «dagligtale, bredt, vulgært», kanskje også «bondsk» og «gammaldags», og felleskjønns-formene som «dannet, korrekt, pent, moderne, urbant» o.l.

Og dermed blir vekslina mellom dem *stilistisk bestemt*, avhengig av *sjanger* (teksttype), f.eks. samtale/forelesning, *situasjon*, især motsetninga *formell/uformell*, og motsetninga *skrift/tale*.¹⁶ Ikke minst er den *leksikalsk* bestemt, avhengig av det aktuelle *substantivet*: Felleskjønns-formene er vanligere i *litterære* ord som *pike* og *kvinne* mens hunkjønns-formene er vanligere i *hverdagslige* ord som *jente* og *dame* (se NRG s. 151). *Pika* og *kvinna* låter anstrengt eller programmatisk i bokmål, mens *jenten* låter tertefint (eller som bergensk). Jf. at i 1938 ble *-a* obligatorisk i bestemt entall især i «...ord frå kvardagslivet, norsk natur og bygdeliv, nedsetjande ord og ord med 'særnorsk' lydform» (Torp & Vikør 2003, s. 245), dvs. ord som hadde beholdt hunkjønnen i «dannet dagligtale». I hverdagslige ord for hunkjønns-vesen (*jente, ku, geit, merr, høne* o.l.) og nedsettende ord og tabuord (*møkk, fyll, klyse, kløne, jåle, tøyte, hore, ræv, fitte* o.l.) er hunkjønn i b. entall nærmest obligatorisk i bokmål. Årsaken er selv sagt at ordene og endelsen (*-a*) har *den samme stilverdien*. Derfor «passer» *-a* i ord som *jente, ku* og (især) *møkk*, men ikke i mer opphøyde ord som *pike, kvinne* eller *regjering*.

Lundquist mfl. (2022, s. 50) sier at talere med felleskjønn «...tolker sannsynligvis vekslingen mellom artiklene *en* og *ei* som stilistisk og vekslingen mellom suffiksene *-en* og *-a* som koblet til bøyingsklasse», men *begge* vekslingene er stilistiske og har akkurat samme stilverdi (og samme bakgrunn). Forskjellen

16. Enkelte anser hunkjønns-formene som upassende i skrift og offentlig tale. En som sendte en artikkel på bokmål til et vitenskapelig tidsskrift, fikk beskjed om at redaksjonen «stusset» på at hun brukte *ei* som ubestemt artikkel (<https://www.forskerforum.no/hvor-mye-a-endinger-kan-du-bruke-og-fortsatt-bli-tatt-alvorlig/>). Og en nyhetsleser i NRK som bruker radikalt bokmål, får brev fra lytterne om at hun snakker «AKP-norsk» (<https://www.nrk.no/arkiv/artikkel/elleville-av-tjukk-l-1.7409850>). Med slike holdninger i samfunnet er det ikke så rart at hunkjønns-formene er lite brukt i bokmål.

er at den ene hunkjønns-forma (-a) er *godtatt* i det brukte bokmålet, iallfall i dagligtale-ord, den andre (*ei*) ikke. ‘Bøyningsklasse’ hører neppe til vanlige språkbrukeres begrepsapparat, men de veit hvilke ordformer som anses som passende i ulike situasjonstyper. Lundquist mfl. er sjøl inne på dette når de viser (2022, s. 42–43) at det er stor forskjell på f.eks. *bygd* og *fremtid* i et skriftspråks-korpus mht. andelen av «hankjønns-markør» bl.a. i b. ent.¹⁷, og kommenterer at «Det er mulig at forskjellen [...] er en effekt av stil og register». Det er ikke bare mulig, det er ingen annen forklaring.

3.6 Konklusjon

I det foregående har vi sett at i varieteter med veksling mellom hunkjønns- og fellekjønns-former, dvs. bokmål og enkelte bymål, klarer hunkjønns-varianten av b. ent., -a, seg godt, mens *ei* og de andre hunkjønns-markørene blir lite brukt og går tilbake, unntatt possessiver som står etter en -a-form. Når man har utdefinert både -a og etterstilte possessiver som hunkjønns-markører, så ser det unektelig stygt ut for hunkjønnen i bokmål. Men dét er en lite rimelig klassifisering. Både artikkelforma -a og etterstilt *mi/di/si* er klare hunkjønns-markører, i bokmål som i nynorsk og dialektene. Enger & Kristoffersen (2000, s. 70) godtar at -a + *mi* viser at vi må regne med tre kjønn også i bokmål. Så lenge det heter *hytt-a* og *hytt-a mi*, må vi regne med hunkjønns-ord også i bokmål og bymål som tar etter bokmål, sjøl om de har færre markører enn i nynorsk og de fleste dialektene. Og sjøl om alle tradisjonelle hunkjønns-ord kan ha hunkjønns-former i det normerte bokmålet, er det nok færre i det brukte bokmålet – kanskje bare de mest sentrale hunkjønns-ordene i dagligtalen. Hunkjønns-formene *har* en svak stilling i bokmål og er truet av fellekjønns-formene, men vi trenger ikke late som de ikke eksisterer.

Det er altså et *redusert* hunkjønn vi har å gjøre med i det tradisjonelle bokmålet. Enger (2022, s. 68) kaller b. ent. på -a for «siste skanse» for hunkjønnen i «osломål» eller østlandsk bokmål, dvs. siste *rest* av hunkjønnen, vsa. etterstilt *mi/di/si*. I forhold til nynorsk og dialektene er det redusert både mht. *ord* og mht. *markører* – det er nesten bare -a i bestemt entall og etterstilt *mi/di/si* – så Trudgills og Johansens beskrivelse «to og et halvt kjønn» (der det halve er hunkjønn) passer godt. Lødrup (2011, s. 133) kaller hunkjønns-ord i Oslo «en utrydningstruet art», og spår at yngre i Oslo-området snart vil mangle hunkjønn fullstendig. Men om man ikke utdefinerer -a og etterstilt *mi/di/si* som hun-

17. I en undersøkelse av 30 hunkjønnsord fra et korpus av redigerte bokmåls-tekster (Helset 2024, s. 64) varierte hunkjønns-forma mellom 0 (*festninga*) og 98 % (*kua*).

kjønns-former, så vil både Oslo og bokmål trolig beholde denne siste resten av hunkjønnen i overskuelig framtid. Det er ingen grunn til å se ned på verken hunkjønns-formene eller de som typisk bruker dem – eldre, lavstatus-folk og folk fra landsbygda. I stedet burde vi være stolte av dem som et gammalt norsk trekk som har overlevd dansketida og fremdeles er i full vigør i bygdemåla. Bokmåls-brukere burde ta vare på de få hunkjønns-ordene og -formene som er igjen i bokmål, for om de er utrydningstruet, må de da være verneverdige? Når får vi en aksjon for å redde hunkjønnen i norsk?

Litteratur

- Anderssen, M. & Busterud, G. (2022). Grammatisk kjønn og bøyingsklasse i norsk som andrespråk. En korpusstudie. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift 40 (1)*, 87–127.
- Andersson, E. (2000). How many gender categories are there in Swedish? I Unterbeck mfl., red. (2000) (s. 545–559).
- Baal, Y. v, Solbakken, H., Eik, R. & Lohndal, T. (2023). Endringer i grammatisk kjønn på tvers av dialekter: Et eksperimentelt paradigme. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift 41 (1)*, 17–58.
- Beito, O. T. (1954). *Genusskifte i nynorsk*. Jacob Dybwad.
- Beito, O. T. (1986). *Nynorsk grammatikk. Lyd- og ordlære*. Det Norske Samlaget.
- Berulfsen, B. (1967). *Norsk grammatikk. Ordklassene*. H. Aschehoug & Co.
- Braunmüller, K. (2000). Gender in North Germanic: A diasystemic and functional approach. I Unterbeck mfl., red. (2000) (s. 25–53).
- Bull, T. (2012). «Enten man ville eller ikke, så lærte man samisk». Genus og substantivbøying i ein nordleg norsk språkkontaktvarietet. I H.-O. Enger, J. T. Faarlund & K. I. Vannebo (Red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012* (s. 33–55). Novus.
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y. & Westergaard, M. (2019). The loss of feminine gender in Norwegian: a dialect comparison. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics 22 (2)*, 141–167.
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y. & Westergaard, M. (2020). Hvor mange genus er det i Trondheims-dialekten? *Maal og Minne 2*, 1–37.
- Busterud, G. & Lohndal, T. (2022). Grammatisk hokjønn i trøndersk barnespråk: Ein korpusstudie. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift 40 (1)*, 129–156.
- Conzett, P., Johansen, Å. M. & Sollid, H. (2011). Genus og substantivbøying i nordnorske språkkontaktområder. *Nordand Nordisk tidsskrift for andre-*

- språkforskning* 6 (1), 35–71.
- Corbett, G. G. (1991). *Gender*. Cambridge UP.
- Dahl, Ö. (2000). Animacy and the notion of semantic gender. I Unterbeck mfl., red. (2000) (s. 99–115).
- Dyvik, Helge (2023). Grammatiske fingeravtrykk. Normklynger og forfatterattribusjon. *Maal og Minne* (2), 257–303.
- Enger, H.-O. (2001). Genus i norsk bør granskes grundigere. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 19, 163–183.
- Enger, H.-O. (2004 a). Tre endringer i det skandinaviske genussystemet i lys av grammatikaliseringsteori. *Arkiv för nordisk filologi* 119, 125–147.
- Enger, H.-O. (2004 b). On the relation between gender and declension: a diachronic perspective from Norwegian. *Studies in language* 28 (1), 51–82.
- Enger, H.-O. (2020). Det gamle Kristiania var nok vakkert, men er Oslo fin eller fint? Om genus ved noen stedsnavn. *Namn og Nemne* 37, 7–36.
- Enger, H.-O. (2022). Kvifor spora etter eit tredje genus held seg der dei gjer – i Oslo og andre stader. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 40 (1), 57–85.
- Enger, H.-O., & Kristoffersen, K. E. (2000). *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Landslaget for norskundervisning/Cappelens forlag.
- Enger, H.-O. & Corbett, G. G. (2012). Definiteness, Gender and Hybrids: Evidence from Norwegian Dialects. *Journal of Germanic Linguistics* 24 (4), 287–324.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Fretheim, T. (1985 [1976]). Er bokmålet tvekjønnet eller trekjønnet? I E. H. Jahr & O. Lorentz (Red.): *Morfologi/Morphology (Studier i norsk språkvitenskap)* (s. 99–101).
- GDS: Se Hansen & Heltoft (2011).
- Hagen, J. E. (2000). *Norsk grammatikk for andrespråklærere*. Ad Notam Gyldendal.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heggstad, L. (1931). *Norsk grammatikk. Større utgåve*. Olaf Norlis Forlag.
- Helset, S. J. (2024). Tilhøvet mellom fastsette og operative normer i bokmål. *Maal og Minne* 1, 45–80.
- Hockett, C. F. (1958). *A Course in Modern Linguistics*. Macmillan.
- Jahnsen, V. (2001). *Øst og vest for elva. En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet i Oslo*. [Upublisert masteroppgave ved ILN] Universitetet i Oslo.
- Johansen, K. (2003). To og et halvt kjønn. A-ordenes genusstatus i det al-

- minnelige bokspråk. I H. Omdal & R. Røstad (Red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis* (s. 145–154). Høyskoleforlaget.
- Kristoffersen, G. (2000). *The Phonology of Norwegian*. Oxford UP.
- Lie, S. (2022). *Norsk morfologi med fonologi og semantikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lohndal, T. & Westergaard, M. (2021). Grammatical Gender: Acquisition, Attrition, and Change. *Journal of Germanic Linguistics* 33 (1), 95–121.
- Lundquist, B., Klassen, R. & Westergaard, M. (2022). Dynamikken i en språkendringsprosess: Bortfall av hunkjønnsformer i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 40 (1), 27–56.
- Lødrup, H. (2011). Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne* (2), 120–136. *Norsk grammatikk*: <https://www.riksmalsforbundet.no/grammatikk/kapittel-4-substantivet/>
- NRG: Se Faarlund mfl. (1997).
- Næs, O. (1972). *Norsk grammatikk. Elementære strukturer og syntaks*. Oslo: Fabritius.
- Opsahl, T. (2021). Dead, but Won't Lie Down? Grammatical Gender among Norwegians. *Journal of Germanic Linguistics* 33 (1), 122–146.
- Ragnhildstveit, S. (2017). *Genus og transfer når norsk er andrespråk. Tre korpusbaserte studier*. [Doktoravhandling ved Universitetet i Bergen.]
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2015). Grammatical Gender in Norwegian: Language Acquisition and Language Change. *Journal of Germanic Linguistics* 27 (2), 145–187.
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2021). Grammatical Gender and Declension Class in Language Change: A Study of the Loss of Feminine Gender in Norwegian. *Journal of Germanic Linguistics* 33 (3), 235–263.
- SAG: Se Teleman mfl. (1999).
- Sandvik, S. (1991). *Suldalsmålet. Mållæra, ord og vendingar*. Norsk bokreidingslag.
- Skjekkeland, M. (2005). *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Høyskoleforlaget.
- Skre, I. (1957). *Fana-målet. Ljodlæra med stutt omrit av formlæra*. J. D. Dreyer A.S.
- Sollid, H., Conzett, P. & Johansen, Å. M. (2014). Gender and noun inflection. The fate of 'vulnerable' categories in Northern Norwegian. I K. Braunmüller, S. Höder & K. Köhl (Red.): *Stability and Divergence in Language Contact* (s. 179–205). John Benjamins.

- Stjernholm, K. (2013). *Stedet velger ikkje lenger deg, du velger et sted. Tre artikler om språk i Oslo*. [Doktoravhandling ved ILN] Universitetet i Oslo.
- Svenonius, P. (2017). Declension Class and the Norwegian Definite Suffix. I V. Gribanova & S. S. Shih (Red.): *The Morphosyntax-phonology Connection: Locality and Directionality at the Interface* (s. 325–359). Oxford UP.
- Teleman, U. (1987). Hur många genus finns det i svenskan? I U. Teleman (Red.): *Grammatik på villovägar* (s. 106–114). Esselte Studium.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Torp, A. & Vikør, L. S. (2003). *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Gyldendal.
- Trosterud, T. (2001). Genustilordning i norsk er regelstyrt. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 19, 29–58.
- Trudgill, P. (2013). Gender maintenance and loss in Totenmålet, English and other major Germanic varieties. I T. Lohndal (Red.): *In Search of Universal Grammar. From Old Norse to Zoque* (s. 77–107).
- Unterbeck, B. (2000). Gender: New light on an old category. An introduction. I Unterbeck mfl., red. (2000) (s. XV–XVLI).
- Unterbeck, B., Rissanen, M., Nevalainen, T. & Saari, M., red. (2000). *Gender in Grammar and Cognition. I Approaches to Gender, II Manifestations of Gender*. Mouton de Gruyter.
- Urek, O., Lohndal, T. & Westergaard, M. (2022). *En splyv eller et splyv? Tilordning av grammatisk genus til pseudosubstantiv i norsk*. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 40 (1), 7–26.
- Venås, K. (1990). *Norsk grammatikk. Nynorsk*. Universitetsforlaget.
- Venås, K. (1991). *Mål og miljø. Innføring i soslolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo: Novus.
- Vikør, L. (2007). *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Novus.
- Westergaard, M. & Rodina, Y. (2016). Hvor mange genus er det i Tromsø-dialekten? *Maal og Minne* 2, 159–189.
- Western, A. (1921). *Norsk riksmåls-grammatikk for studerende og lærere*. H. Aschehoug & Co.
- Aasen, I. (1965 [1864]). *Norsk Grammatik*. Universitetsforlaget.

Summary

Inspired by *NLT* 1/2022, the article discusses gender, especially the feminine, in Norwegian and especially Bokmål. The main criterion for gender, concord

in adjectives and determinatives, is delimited. Then the relation between gender, concord and inflection is discussed, with special emphasis on the definite article, which according to many writers marks *inflectional class* and not gender. Also post-posed possessives are taken up, since they agree with the article (cf. *lu-a mi/lu-en min* in Bokmål) and some writers claim that they do not mark gender either. The conclusion is that both the article and the possessives mark gender. Finally, the status of the feminine gender in Bokmål is discussed, as Bokmål influences many urban dialects, including common gender in the indefinite article (*ei > en*), which some interpret as a change to common gender *generally*. Also *spoken* Bokmål, Riksmål, «Standard East Norwegian» and the speech of Oslo are commented. The conclusion is that Bokmål does not have common gender like e.g. Bergen, but a *reduced* feminine gender.

Eric Papazian
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
E-post: eric.papazian@iln.uio.no